

การวิเคราะห์เปรียบเทียบศรีษณูชัยฉบับต่าง ๆ ในประเทศไทย

ผู้วิจัยได้กล่าวถึงศรีษณูชัยฉบับต่าง ๆ ในแง่ลักษณะทั่วไป เนื้อหา กลวิธี และการดำเนินเรื่องไว้ในบทที่ 2 ซึ่งเป็นการรวบรวมศรีษณูชัยจากสำนวนเท่าที่จะหาได้ไว้เป็นหลักฐาน ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำรายละเอียดที่รวบรวมไว้มาวิเคราะห์ในแง่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ก. การวิเคราะห์เปรียบเทียบในแง่โครงสร้าง เป็นการเปรียบเทียบเหตุการณ์และตัวละคร เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของศรีษณูชัยฉบับต่าง ๆ

การวิเคราะห์เปรียบเทียบในแง่โครงสร้าง

นิทานศรีษณูชัยสำนวนต่าง ๆ ของประเทศไทยดังกล่าวแล้วในบทที่ 2 นั้น จะเห็นได้ว่าในแต่ละสำนวน ตัวเอกคือศรีษณูชัยแสดงพฤติกรรมซึ่งแบ่งออกเป็นตอน ๆ ไม่เท่ากัน บางสำนวน ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของศรีษณูชัยมากมายหลายตอน บางสำนวนผู้แต่งก็กล่าวถึงพฤติกรรมของศรีษณูชัยไม่มากตอนนัก ทั้งนี้เพราะต้นฉบับขาดหายไป ผู้วิจัยได้ทำประมวลเหตุการณ์ในเรื่องศรีษณูชัยฉบับต่าง ๆ ไว้ โดยยกเอาเหตุการณ์แต่ละตอนขึ้นมา และสำรวจว่าเหตุการณ์ตอนนั้น ๆ ปรากฏอยู่ในศรีษณูชัยสำนวนใดบ้าง การทำประมวลเหตุการณ์เช่นนี้ทำให้พอจะมองเห็นว่า แต่ละสำนวนมีพฤติกรรมของศรีษณูชัยซึ่งรวมกันอยู่มาบางส่วน และลักษณะซึ่งรวมกันนี้เป็นลักษณะที่เล่าเรื่องผสมกันไปกล่าวคือแม้จะมีเหตุการณ์หรือตอนเหมือนกัน แต่ผู้แต่งมีวิธีจัดเรียงลำดับเรื่อง หรือสร้างรูปแบบไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะผู้แต่งต้องการจะคัดแปลงเนื้อเรื่องไม่ให้จืดชืด และจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า ผู้แต่งเรื่องศรีษณูชัยในสมัยหลัง ๆ ได้มีการขยายความหรือเสริมแต่งเนื้อเรื่องให้เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสามารถหาข้อมูลได้มากขึ้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งอาจเป็นเพราะต้องการเปลี่ยนรสชาติ ให้มีความสนุกสนานเพลิดเพลินมากขึ้นก็เป็นได้

อนึ่ง ชื่อตัวละครในสำนวนต่าง ๆ ก็มีที่คล้ายกันบ้าง แยกต่างกันไปบ้าง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า จะเป็นประโยชน์ต่อการสันนิษฐานความสัมพันธ์ของสำนวนต่าง ๆ จึงจะขอรวบรวมรวมไว้เป็นตาราง (ดูหน้า 121-122)

นิทานศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ ของประเทศไทยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีทั้งหมด 18 สำนวน ดังนี้ :

1. ศรีธนญชัยสำนวนของภาคกลาง มีทั้งหมด 11 สำนวน
2. ศรีธนญชัยสำนวนของภาคอีสาน มีทั้งหมด 3 สำนวน
3. ศรีธนญชัยสำนวนของภาคเหนือ มีทั้งหมด 2 สำนวน
4. ศรีธนญชัยสำนวนของภาคใต้ มีทั้งหมด 1 สำนวน

สำนวนต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าสำนวนที่น่าจะเป็นสำนวนเก่าที่สุดสำหรับภาคกลางได้แก่ ฉบบ์ที่เป็นสำนวนภาพซึ่ง เป็นสมุทไทยของทอดสมุทแห่งชาติ¹ และมีเนื้อความไม่ครบบริบูรณ์ คือขาดตอนชีวิตในมันปลายของศรีธนญชัย นอกจากนั้นผู้วิจัยยังเห็นว่า เรื่องศรีธนญชัยที่กล่าวไควว่าเป็นสำนวนเก่ารองลงมา นั้น ยังมีอยู่อีก 2 สำนวนด้วยกันคือ ศรีธนญชัยสำนวนกาพย์ (สำนวนที่พระปฏิเวทศิษย์ ยืนยันว่าตนฉบบ์ เกมของสำนวนนี้คือพิมพ์โรงพิมพ์หมอสมิธ) และ เสภาเรื่องศรีธนญไชยเชียงเมือง ส่วนสำนวนอื่น ๆ นอกจากนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าล้วนแต่เป็นสำนวนที่แก่งขึ้นใหม่ทั้งสิ้น

ศรีธนญชัยสำนวนกาพย์ นั้นเมื่อแบ่ง เรื่องเป็นตอน ๆ นับได้ 38 ตอน แต่ละตอน จะมีประเด็นหรือเหตุการณ์เกี่ยวกับแม่เรื่องสั้น² สำนวนนี้นับว่า เป็นสำนวนที่มีอิทธิพลต่อเรื่องศรีธนญชัยสำนวนอื่น ๆ ในสมัยต่อมาอีกหลายสำนวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะมีอิทธิพลต่อเรื่องศรีธนญชัยที่เป็นสำนวนทางภาคกลางด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากตาราง

¹ คุหนา 42

² คุภาคผนวก (โดยเฉพาะเหตุการณ์เป็นตอน ๆ ตามหมายเลข 6)

ตารางชื่อตัวละคร และชื่อเมือง

121

ชื่อ	ฉบับที่ เป็นสมบัติ เก็บของทศมูก แห่งชาติ	ฉบับที่กรม เลขา- ฉิการกตระวีรุมเทวี มอบให้ทศมูกา	ส่วนงานกาศย์ ฉบับที่พิมพ์ออก เผยแพร่	เสถาศรีธัญ- ไชย เชียงเมือง	ศรีธัญชัย จอมปราญ์	ศรีธัญชัยฉบับ มาตรฐาน	ศรีธัญชัย ฉบับสมบูรณ์
พระเจ้าแผ่นดิน	เจษฎา	เจสะดา	เจษฎา	ทวาละ	เจษฎา	เจษฎา	-
มเหสี	จันทิ	สุกษะมาลี	อนงกมาลี	สุวรรณบุปผา	สุกษิมา	-	-
เมือง	อยุธยา	อยุธยา	อยุธยา	ทวาลี	อยุธยา	อยุธยา	-
พ่อ	นันทา	นันทา	นันทา	หมั่นกัน	นันทา	นันทา	ชัย
แม่	เทรา	เทรา	เทรา	ปลี	เทรา	เทรา	ศรี
ตัวเอก	สีหะนนไชย	สีหะนนไชย	ศรีหะนนไชย	เชียง เมือง	ศรีธัญชัย	ศรีธัญชัย	ศรีธัญชัย

ตารางชื่อตัวละคร และชื่อเมือง (ต่อ)

ชื่อ	ส่วนจากใบ ลานของภาค- อีสาน	นิทานเรื่อง ศรีธนญชัย เชียงใหม่	เชียงใหม่ของ จินตนา กวงใจ	คำขอเรื่อง ศรีธนญไชย	ใจเชียงใหม่ กำพระยา (ส่วนบนบุษประ)	ศรีธนญชัย ฉบับภาคใต้
พระเจ้าแผ่นดิน	-	พญาหลวง	พุทธราช	เงาะ	พระยา	-
แม่	-	-	-	-	-	-
เมือง	สียงวิทยา	ทวาราวดี	อยุธยา	อยุธยา	-	-
พ่อ	-	-	-	นันทา	-	-
แม่	แม่กำฮาง	-	แม่กำฮาง	เทรา	-	-
ตัวเอก	เชียงใหม่	เชียงใหม่	เชียงใหม่	ศรีธนไชย	เชียงใหม่	สีทนไชย

หมายเหตุ ส่วนงานกาชาดอื่น ๆ ที่เป็นฉบับสนุกไทย มีชื่อตัวละคร เหมือนฉบับที่เป็นสมบัติ เกมของหอสมุดแห่งชาติ ผู้วิจัยจึงขอไม่
ยกมาไว้ในตาราง เปรียบเทียบด้วย.

เปรียบเทียบชื่อตัวละครและชื่อเมืองซึ่งแสดงให้เห็นข้างต้นและประมวลเหตุการณ์เป็นตอนๆ ในภาคผนวก

ส่วนหนึ่งที่นับได้ว่าได้รับอิทธิพลจากส่วนภาพมากที่สุดก็คือส่วนกลอนเรื่อง ศรีชนดุขัยฉบับโรงพิมพ์วิกเกาะ ผู้แต่งคือ นาย "บุษย์" มีเหตุการณ์ทั้งหมดของส่วนวิกเกาะนับได้ 79 ตอน และพบว่าส่วนนี้ได้รับเอาเรื่องทั้ง 35 ตอน ของศรีชนดุขัยส่วนภาพไว้ทั้งหมด แต่ลักษณะการจกคำขวัญเรื่อง หรือการสร้างรูปแบบ ไม่ได้เป็นไปตามลำดับ เช่นเดียวกับศรีชนดุขัยส่วนภาพ ดังนั้นถ้าความหมายเลขที่ให้ประจำไว้แต่ละส่วนในประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้วจะพบว่า ส่วนนี้มีเนื้อหาเดิมจากส่วนภาพอีกประมาณ 41 ตอน ซึ่งส่วนใหญ่จะแทรกอยู่ในตอนกลางของเรื่อง เนื้อหาตอนท้ายจะพ้องกับเนื้อหาในศรีชนดุขัยส่วนภาพ คือทั้งส่วนนี้ตอนจบของเรื่องเหมือนกัน โดยกล่าวถึงตอนที่ศรีชนดุขัยตรอมใจตาย แล้วนางสนมไปถ่ายปัสสาวะระกระคกของศรีชนดุขัย แต่ก็ไม่ได้รับความเจ็บปวดเดือดร้อนไปตาม ๆ กัน กล่าวโดยสรุปก็คือ ทั้งสองส่วนนี้ล้วนกล่าวถึงเนื้อหาเกี่ยวกับการอวดसानของชีวิตศรีชนดุขัยเหมือนกันนั่นเอง

ส่วนที่จกให้เป็นส่วนใหม่ ซึ่งปรากฏในงานวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ฉบับที่ตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2494 และส่วนหลังจากนั้น นับได้ว่าได้รับอิทธิพลจากส่วนภาพ และส่วนของนาย "บุษย์" อีกต่อหนึ่ง นอกจากนี้ส่วนใหม่บางส่วนยังไม่ได้ออกเดิมเรื่องราวหรือเหตุการณ์ชิ้นใหม่ก็มี ดังนั้นส่วนของ ประยร พิศนากะ ซึ่งใช้ชื่อเรื่องว่า ศรีชนดุขัยฉบับมาตรฐาน นั้น วิจัยพบว่า ผู้แต่งไม่ได้ออกเดิมเสริมเหตุการณ์ชิ้นใหม่เลย และเมื่อดูจากประมวลเหตุการณ์ หมายเลข 6 และ 10 จะพบว่าเรื่องศรีชนดุขัยฉบับมาตรฐาน ได้รับอิทธิพลจากส่วนภาพ ถึงประมาณ 36 ตอน ที่เหลือจากนั้นได้รับอิทธิพลจาก ศรีชนดุขัย ส่วนของ นาย "บุษย์" เกือบทั้งหมด (ดูความสัมพันธ์ของหมายเลข 8 และ 10 ในประมวลเหตุการณ์ - ภาคผนวก) ฉะนั้นลักษณะของศรีชนดุขัยส่วนนี้ จึงคล้ายกับเป็นการรวบรวมเรื่องราวทั้งหมดของศรีชนดุขัย ไว้ให้ได้มากที่สุด และจะเลือกเฉพาะตอนที่ผู้แต่งเข้าใจว่า เป็นเรื่อง เก่า ซึ่งพอจะเชื่อถือได้เท่านั้น เพราะไม่ปรากฏว่าส่วนนี้มีเหตุการณ์ที่แปลก หรือแหวกแนวออกไปตามสิ่งแวดล้อมหรือสังคมปัจจุบันเลย แต่จะมีลักษณะพิเศษ คือจะแทรกข้อความที่เป็นเกร็ดความรู้

หรือประวัติของสิ่งของที่กล่าวถึงในเรื่องไว้เท่านั้น

สำหรับสำนวน "เสภาศรีธนญไชยเชียงใหม่" ซึ่งผู้วิจัยถือเป็นสำนวนเก่าอีกสำนวนหนึ่งของทางภาคกลางนั้น เมื่อได้พิจารณาแล้ว จะเห็นว่า เนื้อหาหรือเหตุการณ์ของศรีธนญชัยสำนวนนี้ มีน้อยกว่าศรีธนญชัยสำนวนกาพย์ และ เมื่อคำถามประมวล เหตุการณ์ต่าง ๆ ของนิทานศรีธนญชัยแล้ว จะพบว่า เสภาศรีธนญไชยเชียงใหม่ มีเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เป็นลักษณะเฉพาะของทางภาคอีสาน ทั้งนี้เพราะสำนวนนี้โดดเด่น เนื้อความตามสำนวนที่ไต่มาจากมณฑลอุดร ฉะนั้นจึงปรากฏว่าสำนวนที่เป็นเสปามีเหตุการณ์ตรงกับสำนวนกาพย์เพียง 1 ตอน คือตอนศรีธนญชัยไม่โคชูไขไก่ขึ้น เพราะอ้างว่าเป็นไก่ตัวผู้ อย่างไรก็ตามปรากฏว่าเหตุการณ์หรือเรื่องราวของสำนวนเสปามีกับศรีธนญชัยสำนวนของนาย "บุญมี" ซึ่งเป็นฉบับที่แต่ง เดิมต่อจากฉบับสำนวนกาพย์อีกที่หนึ่งถึง 14 ตอน¹ ดังนี้

1. ตอนพระเจ้าแผ่นดินแกงแรงให้ศรีธนญชัยกิน และ ตอนศรีธนญชัยปั้นดินสอถวายขี้ผึ้งถวายพระเจ้าแผ่นดิน
2. ตอนศรีธนญชัยรับท้าวท้าวคำสาบจะกรา
3. ตอนพระเจ้าแผ่นดินบอกให้มาทอนไก่
4. ตอนพวกปลิงมาท้าวแข่งแปลกับกิ้ง
5. ตอนพนันกับพวกดาวส่งเมือง เรื่องขามน้ำ
6. ตอนศรีธนญชัยทายวาม เหล้าจะภายใน 7 วัน
7. ตอนพระเจ้าแผ่นดินให้ท้าวคนปากงามมา ศรีธนญชัยท้าวคนปากแห่งถวาย
8. ศรีธนญชัยเอากันรับเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน
9. ตอนศรีธนญชัยรับท้าวแข่งชนควายกับพวกมอญ
10. ตอนท้าวท้าวเล็กไม่สมตัว
11. ตอนสมภารตาย ศรีธนญชัยคุมสนมไปร้องไห้
12. ตอนรับท้าวพนันแข่งขันชนหัวล้านกับ เจ้าทางเมือง
13. ตอนศรีธนญชัยขอมะม่วงพระ แดสมภารทวงศรีธนญชัยจึงทำอุบายทำร้าย
14. ตอนดูลายกนสมภาร

1

ดูความสัมพันธ์ของหมายเลข 7 และ 8.

สำหรับสำนวนของ "พร พินยา" ซึ่งให้ชื่อเรื่องว่า "ศรีธนญชัยฉบับสมบูรณ์" พบว่า ได้รับอิทธิพลจากสำนวนกาพย์ประมาณ 13 ตอน (ຄວາມສົມພັນของหมายเลข 11 กับหมายเลข 6) ที่เหลือได้รับอิทธิพลจาก ศรีธนญชัยผ่านวนวัดเกาะ บาง และผู้แต่งได้จินตนาการต่อเติมให้ต่างจากสำนวนอื่นเป็นส่วนมาก คงจะเห็นได้จากชื่อของตัวละครในเรื่องนี้ เป็นต้น (ดูตารางตัวละคร)

ส่วนศรีธนญชัยที่เป็นสำนวนใหม่อื่น ๆ ซึ่งผู้วิจัยเคยแต่เพียงชื่อหนังสือและผู้แต่งไว้ั้น จะพบว่า ส่วนใหญ่เป็นสำนวนที่ผู้แต่งพยายามแกว่งเรื่องให้แปลกแหวกแนวออกไปมากที่สุด เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน อย่างไรก็ตามสำนวนใหม่ ๆ เหล่านี้ ยังได้รับอิทธิพลจากสำนวนกาพย์เป็นส่วนมาก ดังเช่นเรื่อง ศรีธนญชัยกับน้อง ของ วิสันต์ บัณฑิตวงษ์ เมื่อศึกษาพบว่าได้รับอิทธิพลจากสำนวนกาพย์ถึงประมาณ 20 ตอน นอกนั้นได้รับอิทธิพลจาก ศรีธนญชัยผ่านวนวัดเกาะ บาง และผู้แต่งจินตนาการขึ้นมาบ้าง เช่นในตอนจบของเรื่องนี้ ผู้แต่งจะกล่าวถึง เณร ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นน้องของศรีธนญชัยกลับชาติมาเกิด แล้วหายสาบสูญไปว่า "เจ้าเณรที่เกิดโคไปสมัคร เป็นทหารไปรบกับ เวียดนาม เสียแล้ว" ¹

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ชัดว่านักประพันธ์นั้นมีความเปลี่ยนแปลงทางจินตนาการ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติอยู่แล้ว ฉะนั้นจึงสามารถนำเอาสิ่งแวดลอมรอบตัวมาผูกเป็นเรื่องราวได้ อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นจินตนาการของผู้แต่ง แต่จะเห็นได้ว่า จินตนาการนั้นมีลักษณะซึ่งอิงบางสิ่งบางอย่างในยุคนั้นนั่นเอง

ศรีธนญชัยที่เป็นสำนวนทางภาคอีสานนั้นจะมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ทั้งนี้ถ้าดูหมายเลขตามที่ได้กำกับไว้ในประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ของเรื่องศรีธนญชัย จะเห็นว่าสำนวน เสภาศรีธนญไชยเชียงเมียง (ถึงแม้จะเป็นสำนวนทางภาคกลางแต่เนื้อหาแต่งตามสำนวนที่ไ้มาจากมณฑลอุดร) และ นิทานเชียงเมียง ของ จินดา คงใจ มีเหตุการณ์ที่ตรงกันประมาณ 19 ตอน (ຄວາມສົມພັນของหมายเลข 1 และหมายเลข 7) ที่เหลืออยู่เพียงเล็กน้อยนั้นได้รับอิทธิพลจากสำนวนอื่น ๆ ทางภาคกลาง ส่วนเรื่อง นิทานศรีธนญชัยเชียงเมียง ซึ่งระบุว่าโคตมฉบับมาจากเวียงจันทน์นั้น มีเหตุการณ์ที่ตรงกับสำนวนเสภา

¹ วิสันต์ บัณฑิตวงษ์, ศรีธนญชัยกับน้อง, (พระนคร : สำนักพิมพ์เสริมวิทย์-บรรณาการ, 2518), หน้า 352.

22 ตอน (ดูความสัมพันธ์ของหมายเลข 13 และ หมายเลข 7) นอกนั้นก็ยังมีบางเหตุการณ์ไปพ้องกับสำนวนอื่น ๆ ของภาคกลาง สำหรับฉบับที่จารลงในใบลานก้วยตัวอักษรตัวธรรมนั้นเป็นสำนวนที่ไม่ครบบริบูรณ์ หากเนื้อหาตอนอวสานแห่งชีวิตของศรีธนูชัย จากประมวลเหตุการณ์จะเห็นได้ว่า สำนวนอีสานที่จารลงในใบลานนั้น มีเหตุการณ์ตรงกับสำนวนเสภาศรีธนูไชยเชียงเมียง 18 ตอน และตรงกับนิทานเชียงเมียง ของ จินกา กวงใจ 20 ตอน

นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาฉบับที่เป็นสำนวนทางภาคอีสานก้วยกัน จะพบว่า ค่านการเล่าเรื่องชีวิตของศรีธนูชัยในวันเกิดนั้น ทั้ง 3 สำนวนเล่าไปตรงกัน คือศรีธนูชัยเกิดในตระกูลยากจน แคว้งเดียวเกิดวันเดียวกับพระราชโอรส จึงถูกขอมมาเลี้ยงไว้ด้วยกัน ส่วนชีวิตในวัยกลางคน ตอนเข้ารับราชการกับพระเจ้าแผ่นดิน ก็มีความคล้ายคลึงกันในเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ตอนจบของศรีธนูชัยสำนวนอีสานทั้ง 3 สำนวน แตกต่างกัน เนื่องจากสำนวนที่เป็นใบลานไม่สมบูรณ์ เท่าที่มีเนื้อหาปรากฏในใบลาน พบว่า จบเพียงตอนเชียงเมียงพนันกับเสนาว่า เขาสามารถทายใจเสนาทุกคนได้ ส่วนสำนวนเรื่องศรีธนูชัยเชียงเมียง จบตอน เณรซึ่งศรีธนูชัยขออาศัยเรือมาช่วยผูกใจเจ็บที่ศรีธนูชัยเอาเปรียบจึงคิอขายแก่ข้าวย่าง สำหรับสำนวนของ จินกา กวงใจ จบตอนศรีธนูชัยไ้ไปต่างประเทศ แล้วเดินทางกลับมาอยู่อยุธยาอีกครั้งหนึ่ง เนื้อเรื่องจบเพียงเท่านั้นโดยไม่กล่าวถึงบ้านปลายของชีวิตศรีธนูชัยว่าจะลงเอยอย่างไร

สำนวนของทางภาคเหนือ คือเรื่อง คาวชอศรีธนูไชย เนื้อหาเหมือนกับสำนวนของภาคกลาง เรื่อง ศรีธนูชัยฉบับมาสุฐานโดยตลอด ที่มีต่างกันก็แค่เฉพาะสำนวนภาษาที่สำนวนหนึ่ง เป็นภาษาทางภาคกลาง อีกสำนวนหนึ่ง เป็นภาษาภาคเหนือปนภาษาภาคกลาง เท่านั้น ส่วนที่เป็นขบปาระ เรียกชื่อเรื่องว่า ไอเชียงเมียงกำพะหลา มีทั้งหมดเพียง 5 ตอน และพบว่าเนื้อหาทั้ง 5 ตอนนี้ ตรงกับเรื่อง คาวชอศรีธนูไชย อยู่ 4 ตอน แต่รายละเอียดปลีกย่อยของเรื่องต่างกันมาก ¹

¹ ดูความสัมพันธ์ของหมายเลข 15 และ 16

กานการเรียงลำดับเหตุการณ์เรื่อง ดาวซอศรีธนไชย คล้ายกับภาคกลาง (ศรีธนไชยฉบับมาตรฐาน) นับตั้งแต่ชีวิตในวัยเด็ก การเข้ารับราชการ และอวสานแห่งชีวิตศรีธนไชย ส่วนจำนวน ไอเอียงเมียงกำพระมา (จำนวนบทปาฐะ) นั้นไม่ได้เล่าถึงชีวิตในวัยเด็กของศรีธนไชยเลย แต่เริ่มเล่าเฉพาะตอนที่เข้ารับราชการเท่านั้น ในตอนอวสานแห่งชีวิตของศรีธนไชย ผู้เล่าก็มีไต่กล่าวถึง

สำหรับส่วนของทางภาคใต้ มีส่วนวนเกี่ยวกับ ฉบับสมกไทยพบว่ามีเหตุการณ์ประมาณ 18 ตอน เหตุการณ์ที่คล้ายกับทางภาคกลางมี 7 ตอน ที่เหลือพบว่ามีหลายตอนที่ไม่เหมือนต่างจากทั้ง 3 ภาค ซึ่งไต่แยกตอนต่าง ๆ ดังนี้

- ◁ แม่สั่งให้ศรีธนไชยดูแลไก่
- เณรศรีธนไชยเอาเหล็กไฟเผาจีวรของพระ
- หลวงนายไต่ไปตักหนองไม้
- ศรีธนไชยจับแม่ชีมัท
- ศรีธนไชยหลอกพ่อกาแม่ยายให้กินน้ำขิงไก่

กานการเรียงลำดับเหตุการณ์ของส่วนวนทางภาคใต้ ไม่ทราบเรื่องราวในตอนนี้ (ตอนเปิดเรื่อง) คือตอนกำเนิดศรีธนไชย เนื้อหาคล้ายถึงชีวิตในวัยเด็ก และก่อนเข้ารับราชการ เป็นส่วนใหญ่ ส่วนเนื้อหาในนั้นปลายชีวิตของศรีธนไชยขาดหายไป จึงทำให้ไม่ทราบเรื่องราวในตอนนี้

จากการศึกษานิทานเรื่องศรีธนไชยส่วนวนต่าง ๆ ของไทยเราแล้ว จะพบว่าวิธีการผูกเรื่อง (โครงสร้าง) ของทั้ง 4 ภาคของไทยนั้น มีการเรียงลำดับสลับตอนแตกต่างกันมาช้านานบ้าง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอิทธิพลของสิ่งต่าง ๆ เช่น สังคม ศาสนา ปรัชญา ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งมีผลต่อการสร้างเรื่องนั่นเอง ตัวอย่างที่จะเปรียบเทียบให้เห็นอย่างเด่นชัดก็คือ ผู้วิจัยพบว่า ส่วนวนของภาคกลางมีวิธีการสร้างเรื่องที่สลับซับซ้อนมากกว่าส่วนวนของภาคอีสานเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะสภาพสังคมของทางภาคกลางมีลักษณะที่เป็นสังคมเมือง ซึ่งมีองค์ประกอบที่ซับซ้อนมาก ส่วนสภาพสังคมของภาคอีสานมีลักษณะที่เป็นสังคมชนบท ไม่มีองค์ประกอบที่ซับซ้อนเท่าไรนัก ฉะนั้น

จึงทำให้การสร้างเรื่องราวของทั้งสองภาคมีเนื้อหาแตกต่างกันไปอย่างเด่นชัด หรือเรื่องศรีธนญชัยที่เป็นสำนวนสมัยใหม่ก็จะพบว่า ตัวเอกคือศรีธนญชัยมีพฤติกรรมที่มีลูกไม้หรือไหวพริบที่แปลกไปจากเดิมมากขึ้น เช่น ในเรื่องศรีธนญชัยกับสมบัติ ของ พร พิศยา ผู้แต่งได้ให้ศรีธนญชัยหาขุบายหาเงินเข้าวัดถวายการประกาศิโฆวามานะริจากเงิน เพื่อเข้าชมรายการพิเศษรายการหนึ่ง คือ "หอย-โขงตัวใหญ่เท่าคน" ¹ ทำให้ได้เงินบริจาครังนี้ เป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งได้พยายามสร้างเรื่องราวของศรีธนญชัยสำนวนสมัยใหม่ให้มีเนื้อหาลงหนักแนวออกไปอยู่เสมอกับค่านิยมนิยมของสังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า โครงสร้างของเรื่องศรีธนญชัยของแต่ละภาคจะมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ ย่อมขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสังคมและสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

ในด้านการเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่องศรีธนญชัยของภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหาของศรีธนญชัยสำนวนต่าง ๆ จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันก็ตาม แต่ปรากฏว่า ผู้แต่งแต่ละคนมีวิธีจัดเรียงลำดับเนื้อหาหรือเหตุการณ์ต่างกัน ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับเหตุผลดังต่อไปนี้

1. จัดเรียงเหตุการณ์ตามความสนใจของผู้แต่งแต่ละคน หรือขึ้นอยู่กับความนิยมของผู้แต่งที่เห็นว่าเหตุการณ์ใดเป็นเหตุการณ์ที่เด่น ก็จัดเหตุการณ์นั้นมาดล่าวก่อน เหตุการณ์ใดเป็นเหตุการณ์ที่รองลงมาก็จัดไว้ในลำดับถัดไป หรือขึ้นอยู่กับการจัดจำว่าเหตุการณ์ตอนใดมีความสนุกสนานประทับใจผู้แต่งมาก ก็นำมาดล่าวก่อนก็เป็นได้

2. จัดเรียงตามความเหมาะสมของเรื่อง บางครั้งผู้แต่งอาจคิดว่าเหตุการณ์ควรเกิดขึ้นก่อน ก็นำมาดล่าวขึ้นก่อน เช่น ดล่าวถึงพฤติกรรมในวัยเด็กก่อนแล้วจึงดล่าวถึงเหตุการณ์ในวัยหนุ่มตามลำดับ เป็นต้น

¹ เนื้อเรื่องตอนนี้มีว่า ศรีธนญชัยพยายามหาเงินบำรุงวัด จึงไปประกาศิโฆวามานะริจากเงินเข้าวัดถวายการประกาศิโฆวามานะริจากเงิน ซึ่งที่จริงแล้วมีใ้ความหมายว่าหอยโขงตามความเข้าใจของกนหัว ๆ ไป จะมีขนาดใหญ่เท่าคนจริง ๆ แท้จริงก็คือศรีธนญชัยเอาหอยขนาดเล็กตัวหนึ่งใส่ไว้ในปากมีครกบดบดบดไว้ อีกคำหนึ่งของของมีชายที่ซื่อโง่งงอยู่ในกรุงเหล็ก ซึ่งศรีธนญชัยแข่งกับชวามานะริ ทานก็โง่งม หอย-โขงตัวใหญ่เท่าคนแล้ว.

3. จักเรียงเหตุการณ์ตามความซับซ้อนของเรื่อง เช่น ผู้แก่งอาจคิดว่า เหตุการณ์บางอย่างสามารถอิง เหตุการณ์อีกเหตุการณ์หนึ่งได้ ก็นำมากล่าวไว้เป็นลำดับติดต่อกัน เป็นต้น

4. อาจขึ้นอยู่กับความนิยมของแต่ละยุคแต่ละสมัย คือให้ความสำคัญของเนื้อเรื่อง หรือเหตุการณ์ที่อยู่ใกล้ตัว เช่น อาจนำเหตุการณ์ที่ทันสมัยของยุคนั้นขึ้นมากล่าวก่อน เป็นต้น

ข. การวิเคราะห์ในค่านิยมความนึก เนื่องจากศรีชนนุชย์ทุกส่วนวนแสดงออกถึงแนวความคิดอันเดียวกัน การวิเคราะห์ในหัวข้อนี้จึงไม่ใช่วิธีเปรียบเทียบ แต่จะสรุปว่า แนวความคิดของนิทานนี้ในประเทศไทยเป็นอย่างไร

การวิเคราะห์ในค่านิยมความนึก

แม้เนื้อหาส่วนใหญ่ในเรื่องศรีชนนุชย์ จะปรากฏแก่สายตายอ่านผู้ฟังในแง่ที่เป็นเรื่องตลกขบขัน หรือให้ความสนุกสนานรื่นเริง แต่หากพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้วจะเห็นว่านิทานเรื่องศรีชนนุชย์มีแนวคิดที่ลึกซึ้ง ซึ่งผู้แก่งไทรกไว้ในเรื่องหาอย่างแนบเนียน ผู้วิจัยได้ประมวลแนวคิดเหล่านี้ไว้ดังนี้

1. แนวความคิดในเรื่องความสำคัญของการใช้ปฏิภาณ

แนวความคิดนี้ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดตลอดทั้ง เรื่องของนิทานศรีชนนุชย์ ความมีปฏิภาณ หมายถึงความสามารถที่จะเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ซึ่งไม่น่าจะสัมพันธ์กันก็ได้ให้สัมพันธ์กัน ซึ่งผู้เล่าเรื่องศรีชนนุชย์ ได้พยายามสร้างศรีชนนุชย์ ให้มีคุณสมบัติดังกล่าว ปฏิภาณของศรีชนนุชย์จึงมักปรากฏในลักษณะที่สามารถแสดงความสัมพันธ์ของสองสิ่งซึ่งคนคาดไม่ถึง หรือนึกไม่ถึงว่าจะเป็นอย่างนั้นได้ เพราะโคยปกคิแล้วมักไม่ค่อยมีใก้ประหลาดปฏิบัติกัน แต่ศรีชนนุชย์ก็มีวิธีการที่จะแสดงพฤติกรรมไปเสียอีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้ทั้งนั้นศรีชนนุชย์ก็สามารถอ้างไต่ทุกครั้งที่ตนมีเหตุผลอันสมควรในการตีความและในการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมนั้น ๆ ความสามารถในการอ้างเหตุผลดังกล่าวนี้ เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงปฏิภาณของศรีชนนุชย์นั่นเอง

นอกจากนั้นผู้เล่ายังชี้ให้เห็นอีกว่าผลของการใช้ปฏิภาณเห็นปรากฏออกมาในคำ
 โยบาง ผลที่เกิดขึ้นในชีวิตส่วนตัว ทำให้ศรีธรรมาภรณ์ได้เข้าไปสู่สถานภาพที่สูงขึ้น เป็นลำดับ
 ซึ่งในทางโลกแล้วถือเป็นความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน ทำให้ได้รับความ
 นับถือจากบุคคลในวงสังคมต่าง ๆ ที่สำคัญก็คือ การใช้ปฏิภาณไปช่วยแก้ไขปัญหาค่าง ๆ
 และช่วยให้ชีวิตรอดจากความตายมาได้อย่างน่าอัศจรรย์ใจ สำหรับผลคือโดยรวมที่เห็น
 ใ้ได้อย่างชัดก็คือ สามารถช่วยบ้านเมืองให้รอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นได้ ในแง่ของ
 ผลเสีย มีปรากฏใ้เห็นเกี่ยวข้องคือ อาจถูกแกแค้นจากผู้ที่มิมีปฏิภาณเช่นกันได้

2. แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เสมอในชีวิตประจำวันของเรา เพราะมนุษย์ยัง
 อยู่ในสังคม ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ความไม่ลงรอยกันในเรื่องต่าง ๆ จึง
 ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ

ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นไ้ระหว่างบุคคลต่อบุคคล และอาจจะปรากฏในลักษณะ
 ของเรื่องทางกายภาพที่ต่างกัน เช่นลักษณะของบุคคลที่มีร่างกายแข็งแรง กับลักษณะของ
 บุคคลที่มีร่างกายอ่อนแอ เป็นต้น หรืออาจจะปรากฏในรูปที่เป็นความขัดแย้งระหว่างแนว
 ความคิดของบุคคลก็ได้ เช่นบางคนอาจคิดว่าตนเป็นคนฉลาดกว่าคนอื่น เป็นต้น นอกจาก
 นั้นความขัดแย้งยังอาจเกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลผู้นั้นได้ด้วย กล่าวคือเขาอาจมีความ
 คิดเห็นในเรื่องเดียวกันเป็นสองอย่างในขณะนั้น

ก) ความขัดแย้งกับบุคคล

1) ความขัดแย้งระหว่างพี่น้องทองเดียวกัน

ความขัดแย้งระหว่างพี่น้องทองเดียวกัน เป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่อาจ
 เกิดขึ้นได้เสมอ และความขัดแย้งในประเด็นนี้ ได้กลายมาเป็นจุดสนใจของนักศึกษานิทาน

หลายงาน เช่น

แอกซิล ออลริก (Axel Olrik) นักคติชนวิทยาชาวเดนมาร์ก มีความสนใจในการศึกษานิทานพื้นเมืองต่าง ๆ จนสามารถเก็บข้อมูล แล้วตั้งข้อสังเกตเป็นทฤษฎีเรียกกันในภาษาไทยว่า กฎศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน (Epic Laws of Folk Narrative) มีกฎข้อหนึ่งเอ่ยถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง เรียกว่า "กฎของฝาแฝด" (Law of Twins) โดยกล่าวอย่างสรุปไปว่า ถ้าฝาแฝดหรือพี่น้องสองคน ประสบความทุกข์ยากอยู่ ก็มักจะรักใคร่ปรองดองกันดี แต่หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ชัยชนะ ก็จะทำให้พี่น้องสองคนกลายเป็นศัตรูกันได้ กฎข้อนี้มีใจหมายถึง เฉพาะคู่ฝาแฝด หรือพี่น้องกันเท่านั้น แต่ยังมีครอบคลุมไปถึงตัวละครที่มีบทบาทใกล้ชิดกัน เช่น เป็นเพื่อนกันก็คล้าย¹

ปริษา อุตระกุล นักศึกษาในชั้นมหาบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ใ้มนำเอากฎนี้มาเป็นสมมติฐาน เพื่อศึกษานิทานของไทยว่า มีลักษณะอย่างนี้หรือไม่อย่างไร หลังจากที่ได้ศึกษานิทานของคำบลรงค์กาใหญ่ อำเภอฟิภาย จังหวัดนครราชสีมา แล้ว พบว่า ในบรรดานิทานประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ของคำบลรงค์นี้มี 8 เรื่อง พบว่ามีอยู่เพียงเรื่องเดียว คือเรื่อง อินพัตถา เท่านั้นที่กล่าวถึงการทะเลาะวิวาท การสงครามระหว่างพี่น้อง ส่วนนิทานเรื่องอื่น ๆ ก็พบบทบาทของตัวละครที่เป็นพี่น้องเหมือนกัน แต่ส่วนใหญ่จะมีความรักใคร่กลมเกลียวกันดี ที่เป็นเช่นนี้ ปริษา อุตระกุล ใ้สันนิษฐานว่า อาจเป็นเพราะอิทธิพลทางพุทธศาสนา และความใกล้ชิดในระบบเครือญาติ ประกอบกับค่านิยมของชาวรงค์กาใหญ่ ที่ไม่ชอบ เล่าและฟัง เรื่องราวที่พี่น้อง เป็นศัตรูกันนั่นเอง²

ดร. กิ่งแก้ว อัครถาวร มีความเห็นสอดคล้องกับ ปริษา อุตระกุล ว่า อิทธิพลของพุทธศาสนาน่าจะมีบทบาทสำคัญในการทำให้โครงสร้างของนิทานไทย มีลักษณะเช่นนี้ กิ่งแก้วในเรื่อง กาวิ เป็นคน หลวิชัย และกาวิ เป็นบุคคลที่มีบทบาทเป็นคู่แข่งที่

¹ Olrik, Axel "Epic Law of Folk Narrative," in The Study of Folklore (New York : Prentice-Hall, 1965), pp. 135-136.

² ปริษา อุตระกุล, "วรรณกรรมพื้นบ้านจากคำบลรงค์กาใหญ่ อำเภอฟิภาย จังหวัดนครราชสีมา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2520.) หน้า 87.

มีความรักใคร่ปรองดองกันเป็นอย่างดี เช่นเดียวกับนิทานไทยเรื่องอื่น ๆ ผู้เล่านิทานนี้ไ้หาทางออก เพื่อเลี้ยงมิให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพี่น้องขึ้น ฉะนั้นเมื่อหลวิชัยผู้เป็นพี่ได้แต่งงานและครองเมืองอย่าง เป็นหลักเป็นฐาน ผู้เล่าจึงให้ควาวิแยกตัวออกไปจนจัญญทำให้ความตึกขัดแย้งในเรื่องความตึงตึง เคนกันไม่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะผู้เล่าอาจได้รับอิทธิพลจากคำสอนหรือปรัชญาจากพุทธศาสนา จึงทำให้โครงสร้างของนิทานได้รับการพัฒนาไปอีกชั้นหนึ่ง ส่วนนิทานเรื่องศรีธนูชัยนั้น นับเป็นเรื่องที่กำลังเน้นไปความแบบของประเพณีของการเล่าเรื่องทั่วไป ซึ่งแสดงให้เห็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีกิเลสครอบงำ คั้งนั้นเมื่อพี่น้องเกิดความขัดแย้งกัน และเกิดความรู้สึกว่าเป็นคู่แข่งของกันและกัน จึงต้องมีปฏิกริยาตอบโต้ในลักษณะของการกลั่นแกล้งควววิกร่างต่าง ๆ สรปไปควา นิทานเรื่องโลกก็ตามที่ไ้รับการพัฒนาขึ้นแล้วจากปรัชญาสายโคสายหนึ่ง ผู้แต่งหรือผู้เล่าเรื่องนั้นก็จะพยายามหลีกเลี่ยงมิให้เกิดพฤติกรรมในชั้นรุนแรงขึ้น

ไคลด์ คลุกโกน (Clyde Kluckhohn) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้ศึกษาแก่นเรื่องของนิทานประเภทเทพปกรณัม และเขียนบทความเรื่อง "Recurrent Themes in Myths and Mythmaking" ขอมลที่เขาศึกษาพบว่า มีนิทานอยู่ 32 เรื่องที่มีแก่นเรื่องแสดงถึงความขัดแย้งในระหว่างพี่น้องทองเดียวกัน และในบรรดานิทาน 32 เรื่องนี้มีอยู่ 6 เรื่องที่พบในประเทศแถบภาคพื้นทวีป แต่ส่วนใหญ่แล้วเขาพบว่าแก่นเรื่องประเภทนี้มักพบในประเทศแถบหมู่เกาะทางทะเลแปซิฟิก และในหมู่ชาวนิโกรอัฟริกามากกว่าแห่งอื่น ๆ ¹

จากการศึกษาของ ไคลด์ คลุกโกน พบว่า ความขัดแย้งระหว่างพี่น้องที่เป็นชายด้วยกันนั้นมีมากกว่าอย่างอื่น และผลที่เกิดขึ้นมักจะลงเอยคววการฆ่ากันตาย นอกจากนั้นตามขอมลยังปรากฏว่า มีนิทานอยู่เพียง 4 เรื่องเท่านั้น ที่แสดงให้เห็นการทะเลาะวิวาทระหว่างพี่ชายกับน้องสาว มีอยู่เพียงเรื่องเดียวที่ปรากฏออกมาว่าฝ่ายหนึ่งถูกฆ่าตาย

¹ Clyde Kluckhohn, "Recurrent themes in Myths and Mythmaking," in The study of Folklore. (Englewood Cliff, N.J., Prentice-Hall, 1965) p. 163.

นอกจากนี้ตามขอมูล พบว่า มีนิทานเพียง 2 เรื่องเท่านั้น ที่ปรากฏว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างพี่สาวกับน้องสาว จากนิทานต่าง ๆ ดังกล่าวนี ในส่วนที่เป็นนิทานของพวกนีโกรแอฟริกา พบว่า พี่น้องที่เกิดความขัดแย้งกันนั้น มักมีอายุที่ไล่เลี่ยกัน เป็นส่วนใหญ่ ¹

บรูโน เบคเคิลเฮม (Bruno Bettelheim) นักจิตวิทยาคนปัจจุบันได้ศึกษาและวิเคราะห์นิทานประเภทเทพนิยาย และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของแก่น เรื่องที่เป็นความขัดแย้งระหว่างพี่น้องทองเดียวกัน นิทานที่มีความแพร่หลาย และเป็นที่รู้จักกันดี เรื่องหนึ่งคือซินเดอเรลลา (Cinderella) ก็แสดงถึงความขัดแย้งในกรณีนี้เช่นกัน แต่เป็นความขัดแย้งของพี่น้องต่างมารดา ซึ่งเป็นลักษณะที่จัดอยู่ในเรื่องความขัดแย้งประเภทนี้ได้ ²

เมื่อพิจารณาถึงนิทานของไทยเรื่องศรีธนญชัย จะพบว่า มีลักษณะของความขัดแย้งในระหว่างพี่น้องทองเดียวกัน เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพี่ชายกับน้องชาย อันมีสาเหตุจากความคิดอิจฉาริษยานองของคนเพียงฝ่ายเดียว ผลที่เกิดขึ้นคือลงเอยในลักษณะที่พี่ฆ่าน้องตาย นี่เป็นพฤติกรรมในขั้นรุนแรงมาก และไม่เป็นที่ยอมรับกันในสังคมไทย แต่สำหรับบุคคิษานิทานจะเห็นได้ว่า เรื่องนี้อาจมองในแง่ที่เป็นสิ่งตกค้าง (primitive) ของลักษณะสังคมยุคบรรพชน (survival) ซึ่งยังมิได้พัฒนาในค่านิยมจริยธรรม ดังความเห็นของ ดร. กิ่งแก้ว อัครถาวร หรืออีกแง่หนึ่งอาจมีสาเหตุจากความสับสนทางจิต ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะคนก็ได้

อย่างไรก็ตาม ผู้รจนาหลายคนได้ตระหนักถึง การละเมิดศีลธรรมอันดีงามในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ฉะนั้นจึงมักจะให้เหตุผลอยู่เสมอว่า การกระทำอันรุนแรงของตัวละครเอกดังเช่นกรณีนี้ เป็นเรื่องของเวรกรรมที่คลบับกาลให้เป็นไปซึ่ง เป็นการหาทางออกที่ง่ายที่สุดสำหรับบรรพบุคคิษสมัยก่อน เรื่องราวของเวรกรรมจึงอาจเป็นเครื่องกำหนดชะตากรรมของตัวละครไปถวย

¹ Ibid.

² Walter Clemons, "Exploring Fairy tales," Newsweek, (24 May 1967) : 61.

2) ความซัดแย้งระหว่างคนด้วยกันใหญ่

ความซัดแย้งระหว่างคนด้วยกันใหญ่นี้ ผู้แต่งเรื่องศรีธนญชัยได้นำมาถ่ายทอดให้เห็นอย่างเกินซัด โดยแสดงถึงความซัดแย้งให้เห็นหลายระดับ นับตั้งแต่ความซัดแย้งระหว่างลูกกับพ่อแม่ บวากับนาย (ลูกขานกับเจ้านาย) ลูกวัดกับสมภาร เจ้าวัด และข้าราชการ กับผู้บังคับบัญชา ความซัดแย้งกับบุคคลต่าง ๆ กัน กล่าวนี้ ผู้แต่งได้ให้ตัวเอกแสดงพฤติกรรมที่ซัดคอกฎเกณฑ์ หรือระเบียบของสังคมอย่างคาดไม่ถึง

การล้ม หรือละเมิดกฎระเบียบทางสังคมเหล่านี้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจะปรากฏใน 2 ลักษณะ

ลักษณะแรก เป็นชั้นธรรมดา นั่นคือการฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ หรือระเบียบของสังคมที่เกี่ยวข้อง เช่น เมื่อไปอยู่วัดก็ไม่เข้าร่วมกิจกรรมที่เจ้าอาวาสสั่งเป็นต้น ความซัดแย้งที่ปรากฏในกรณีนี้มีความรุนแรง ทั้งนี้เพราะการละเมิดกฎระเบียบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคมนั้น บกมก้องมีผู้พยายามหาทางหลบเลี่ยงไม่ปฏิบัติเพื่อประพฤติกาม จนถือเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่มีความเฉลียวฉลาด มีปฏิภาณ ไหวพริบ เหมือนผู้แต่งเรื่องศรีธนญชัย ก็ย่อมมีวิธีหลบเลี่ยงกฎเกณฑ์เหล่านี้ได้อย่างชนิดที่ผู้ดูงาน และแม่ตัวละครด้วยกันเองก็คาดไม่ถึง และไม่อาจจับผิดได้

ลักษณะที่สอง เป็นขั้นที่รุนแรง คือคำความเสียหายให้แก่ตัวตลก หรือตัวขี้ขลาด และร่างกาย พฤติกรรมที่ศรีธนญชัยแสดงออกในขั้นนี้มีลักษณะที่ เกินจริงไปมาก เนื่องจากการไม่ถ่วงโทษโดยจารีตคนธรรมดา และแม้จะไม่ปรากฏบ่อยครั้งนักในชีวิตประจำวัน แต่มีใ้โทษหมายว่าการเผาบ้าน ทำลายทรัพย์สิน และการทำร้ายร่างกายกบการวางยาพิษ หรือใช้วิธีการอื่น ๆ จะไม่เกิดขึ้นเลยในสังคมปัจจุบัน ผู้แต่งเรื่องนี้ได้พยายามทำให้เห็นว่า ความกระทบกระเทือนใจเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือความซัดแย้งในเรื่องที่เล็ก ๆ หากเกิดขึ้นบ่อยครั้งก็อาจทำให้หมดความอดกลั้นจนเป็นเหตุให้เกิดผลเสียหายร้ายแรงได้

3) สถานภาพของบุคคลที่มีความขัดแย้งกับศรีธนญชัย

โดยทั่วไปบุคคลที่ถูกกลั่นแกล้ง หรือถูกล้อเลียน เมื่อคดี กระทั่งกรณีนั้น มักต้อง เป็นบุคคลที่มีฐานะดีในสังคม เพราะการล้อเลียน เยียดสีบุคคลประเภทนี้ย่อมจะมีผลกระทบต่อชื่อเสียงของบุคคล เหล่านั้นในทางสังคมมากกว่าบุคคลระดับชาวบ้านธรรมดา ในนิทานเรื่องศรีธนญชัย บุคคลดังกล่าวล้วนเป็นผู้มีฐานะดีในสังคมทั้งสิ้น บุคคลเหล่านั้นจักแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ พระเจ้าแผ่นดิน พระภิกษุ และกษัตริย์

พระเจ้าแผ่นดิน ปรากฏความขัดแย้งในลักษณะที่รุนแรง หรือเผ็ดร้อน และไม่ใ้ทำให้พระองค์ต้องได้รับความเสียหายทางร่างกายแต่ประการใด การถูกล้อเลียน กลั่นแกล้งนั้น เป็นไปในลักษณะที่หาความอับอายให้แก่พระองค์มากกว่าอย่างอื่น เช่น ตอน หลอกให้ไปดูเรือนทอง (กลาง) ถอนนายลมใส่หม้อดวาบ เป็นต้น อย่างไรก็ตามศรีธนญชัยก็ "ยอมลง" ให้พระองค์ในบางคราว ดังนั้นแม้ศรีธนญชัยจะกลั่นแกล้ง ล้อเลียน พระองค์มากมาย ศรีธนญชัยก็มิได้ตัดขาดหรือทอดทิ้งพระองค์ดัง เช่นที่ เคยกระทำกับบุคคลอื่นเลย

การที่ "ยอมลง" ให้พระเจ้าแผ่นดินในบางครั้งนั้นอาจจะ เป็นเพราะความ คิดเกี่ยวกับ เรื่องพระเจ้าแผ่นดินนั้น เป็นเจ้าชีวิตของบุคคลทั้งปวง ยัง เป็นความนึกที่ฝังแน่น อยู่ในความรู้สึกและหัวใจของคนไทยทุกคน ดังนั้นแม้ศรีธนญชัยจะเป็นคนที่แหวกแนวในเรื่อง กานิยมต่าง ๆ หลายเรื่องก็ตาม ความนึกเกี่ยวกับ เรื่องนี้คงจะไม่อาจไปจาก หัวใจของ ศรีธนญชัยเสียทีเดียว ดังนั้นอำนาจหรือมามีอย่าง ที่พระองค์ทรงมี เห็นบุคคลอื่นใดในแผ่นดิน เช่นนี้ ประกอบกับการประพฤติกฎีติของพระองค์ก็มิได้มีความบกพร่องทางด้านศีลธรรม จรรยาแต่อย่างใด ฉะนั้นการที่ศรีธนญชัย "ยอมลง" ให้พระองค์บ้าง จึงไม่ใ้เป็น เรื่องที่ทำให้ศรีธนญชัยต้องเสียหน้า เสียเกียรติ แต่ประการใดเลย

พระภิกษุ ปรากฏความขัดแย้งให้เห็นในลักษณะที่รุนแรงหรือเผ็ดร้อน และ ก่อให้เกิดความเสียหายมาก บางส่วนพระภิกษุถูกกลั่นแกล้งจนได้รับบาดเจ็บ เกือบเอา ชีวิตไม่รอด เช่นตอน หลอกกล่าวขานสมภาร แล้วตีจนทวนลงได้รับบาดเจ็บสาหัส ตอน เถาน้ำผาคพระสังฆราช และตอนปล้ำหลานสาวสมภาร เป็นต้น

พฤติกรรมของศรีธนญชัยเกี่ยวกับพระภิกษุทั้งหลายนี้ แสดงให้เห็นว่าศรีธนญชัยไม่ยอมลงให้พระภิกษุเลย ทั้ง ๆ ที่โดยบรรทัดฐานทางสังคมแล้ว เขาน่าจะยอมลงให้พระภิกษุบ้าง เสียแต่ในคราวแรก ทั้งนี้เนื่องจากพระภิกษุเป็นบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูงมาก เป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลทุกชั้น แม้กระทั่งพระเจ้าแผ่นดิน และถือกันว่าเป็นบุคคลที่มีบารมีทางศาสนจักร พระภิกษุจึงน่าจะหยุ่ยั้งให้ศรีธนญชัย "ยอมลง" ให้ได้ แต่กลับปรากฏว่าศรีธนญชัยไม่เคยยอมลงให้เลย ทั้งนี้อาจเป็นไควว่า เพราะเป็นนิสัยของศรีธนญชัยที่ไม่ยอมลงให้กับผู้อื่นมาก่อน และอาจจะมองเห็นว่า พระภิกษุก็คือปุถุชนซึ่งยังมีกิเลสอยู่ ฉะนั้น เขาจึงกลากลับแกลงในชั้นรุนแรง เสมือนเป็นบุคคลธรรมดา.

ทศกัณฐ์ เป็นไปในลักษณะที่รุนแรงมาก เช่น เกี่ยวกับการกลั่นแกล้งพระภิกษุ เช่น เมาบานหลวงนาย จนทำให้หลวงนายหมดเนื้อหมกตัว และบางส่วนวนมีคอนวางยาแม่ของหลวงนาย เป็นต้น การไม่ "ยอมลง" ให้ทศกัณฐ์เลยเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะ ศรีธนญชัยมองเห็นทศกัณฐ์ว่าเป็นเพียงคนธรรมดาสามัญคนหนึ่ง ซึ่งไม่มีบารมีหรืออำนาจพิเศษบางอย่างพอที่จะทำให้ตนซึ่งมีความเฉลียวฉลาดอย่างไร เขาจะ "ยอมลง" ให้ได้นั่นเอง

4) จุดประสงค์ของการขัดแย้ง

มีอยู่หนานาก็คือหนึ่ง เกี่ยวกับความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้นคือ เหตุใดศรีธนญชัยจึงต้องแสดงความขัดแย้งต่อบุคคลเหล่านั้น เสมอ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า บางครั้งศรีธนญชัยแสดงพฤติกรรมเชิงขัดแย้งออกไป เพราะความขัดแย้งทางจิตใจที่ไม่สามารถควบคุมได้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งในบางครั้งอาจเป็นความจงใจที่จะสร้างสถานการณ์นั้น ๆ ขึ้นเอง เพื่อเสริมสร้างชื่อเสียงในทางความมีปัญญาให้กับคนยิง ๆ ขึ้น และนอกจากนั้นอาจเป็นเพราะ ต้องการแสวงหาบุคคลที่ เขาคิดว่าพอจะมีอำนาจหรือบารมีที่จะยับยั้งการกระทำของเขา หรือที่จะทำให้เขา "ยอมลง" ให้เป็นบางครั้ง ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงตัวศรีธนญชัย จะพบว่า ศรีธนญชัยจัดว่าเป็นคนเก่ง มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดอย่างไรหาตัวจับได้ยากคนหนึ่ง บุคคลเช่นนี้ย่อมอยู่ในการปกครองของผู้ใหญ่หนึ่งไควปาก เขาจึงมักชอบทดลองกำลังกาย หรือกำลังปัญญา เหมือนเป็นการทำ

หายเพื่อแสวงหาบุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าว ในที่สุดก็พบว่า พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่พอจะ "ยอมลง" ใ้หมากกว่าพระภิกษุ และคหบดี ซึ่งเขาเคยรู้จักมาก่อนแล้ว

5) กลวิธีในการแสดงความขัดแย้ง

การแสดงความขัดแย้งต่อบุคคลต่าง ๆ ในเรื่องดังกล่าวแล้ว ส่วนใหญ่เป็นการล้อเลียน โดยอาศัยปฏิกิริยาความทงภาษา ซึ่งมักจะเป็นคำหรือความที่มีหลวนนัย หรือเป็นการตีความตามพยัญชนะซึ่งไม่มีใครคาดถึง เช่น ตอนปลุกเรื่อนทอง (กลาง) ตอนพ่นกับลาวส่ง เมียง เรื่องขำน้ำ ตอนเก็บพริก เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการล้อเลียนในลักษณะที่ลามก เช่น ตอนคนนางสนมไปร้องไห้ในงานศพของพระอาจารย์ ตอนนายลมใส่หม้อถวายพระเจ้าแผ่นดิน ตอนพระเจ้าแผ่นดินให้นางสนมไปใส่สาอะ และนายลมที่บ้านศรีรัตนอุทัย เป็นต้น

กลวิธีอื่น ๆ ที่ศรีรัตนอุทัยใช้เป็นเครื่องแสดงถึงความขัดแย้งของคนที่คือ อาศัยความเป็นจริงของธรรมชาติเขาช่วย เช่น เมื่อหัวกับประทานโกมาก ศรีรัตนอุทัยเอาความจริงขึ้นมาใช้ในตอนที่ลพระเจาเจษฎาว่าจะหาหาเจริญอาหารมาได้ และผู้แต่งยังใช้กลไกของสังคมในเรื่องกานิยมต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องของชนกรรมเยียม และจารีตมาช่วยแสดงความขัดแย้งกวางย ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ กลวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นได้ก็ด้วยการมีปฏิกิริยาไหวพริบ เป็นสำคัญนั่นเอง กลวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวมานั้นนอกจากจะใช้เป็นเรื่องแสดงความขัดแย้งแล้ว ผู้แต่งยังใช้เป็นกลวิธีในการให้ตัวเอกเอาตัวรอดจากความผิดต่าง ๆ อีกด้วย

ข) ความขัดแย้งกับคานิยมของสังคม

คานิยมของสังคมไทย แบ่งได้เป็น 3 ระดับตามความสำคัญ กล่าวคือ ¹

¹ สรุปรูจาก อานนท์ อากาภิรมย์, มุนษย์กับสังคม (พระนคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2514), หน้า 69.

ธรรมเนียม คือการประพาศปฏิบัติที่กระทำสืบทอดกันมา แยกได้เป็นธรรมเนียมทางภาษา อันเป็นการแสดงออกทางวาจา กับธรรมเนียมทางความประพฤติ (การกระทำ) อันเป็นการแสดงออกทางกาย

ค่านิยมระดับนี้ หากผู้ใดฝ่าฝืนก็ไม่ถือเป็นความผิดแต่อย่างใดแต่จะถูกตำหนิติเตียน

ขบม คือกฎเกณฑ์ของสังคม ที่มีระเบียบแบบแผน ปกติคือปฏิบัติมาแต่โบราณ โดยมากมักเป็นเรื่องของประเพณีต่าง ๆ ถ้าละเมิดก็ไม่ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงจนต้องได้รับโทษทัณฑ์ แต่ได้รับคำตำหนิว่าทำผิดจากโบราณ

จารีต คือกฎเกณฑ์ของสังคมที่มีตัวบทกฎหมายเป็นบทบังคับ เช่นจารีตนครบาล นอกจากนั้นค่านิยมระดับนี้ยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมจรรยาด้วย หากผู้ใดละเมิดจะได้รับโทษทางอาญาของบ้านเมือง

จากการศึกษานิตานศรัทธาชั้นมัธยม พบว่า ศรัทธาชั้นมัธยมศึกษาทำผิดธรรมเนียมทางภาษา 8 ตอน ทำผิดธรรมเนียมทางความประพฤติ 6 ตอน ทำผิดจารีตเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน 17 ตอน และทำผิดจารีตทางอาญาทั่วไป 5 ตอน

1) กระทำผิดธรรมเนียมทางภาษา ส่วนใหญ่นำหนักไปในคำนำที่ความไปคนละทาง ความขัดแย้งในเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า หากไม่สื่อความหมายให้เข้าใจตรงกันแล้วความเคืองครอนย่อมเกิดขึ้นได้ มี 8 ตอน ดังนี้

(ก) แกล้งแม่ค้าขายขนมจนขาดทุนในการค้า เหตุการณ์ก่อนนี้เป็นการแสดงความขัดแย้ง การตีความ กับแม่ค้า เรื่อง "ให้ขายขนมก็เป็นหน้าเท่า" แม่ค้าพูดเช่นนั้นด้วยความหมายที่ว่าให้ขายก็มีคนมาซื้อมาก แต่ศรัทธาชั้นมัธยมใจจะแกล้ง จึงตีความโดยใช้ความหมายโดยตรง ดังนั้นเขาจึงเอาขนมในกระจากทั้งหมดไปทิ้งที่หน้า

(ข) แกล้งเอาชยะมดปล่อยใส่พานหมาก เหตุการณ์นี้เป็นการแสดงความขัดแย้งการตีความกับหลวงนาย เรื่อง "สิ่งใดหกตกหล่นให้เก็บขึ้นมาให้หมด" หลวงนายพูดเช่นนั้นด้วยต้องการจะหมายความว่า หากศรัทธาชั้นมัธยมทำหมากในพานตกหล่น ก็ให้เก็บหมากเหล่านั้นขึ้นมาให้หมด แต่ศรัทธาชั้นมัธยมใจจะแกล้ง จึงตีความโดยใช้ความหมายโดยตรง ดังนั้นเมื่อหมากตกออกไป เขาจึงเก็บทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่บริเวณนั้นขึ้นมาไว้ในพานด้วย

ค) แกลงรับ เมียง ทั้งหมด ของ พวก ลาว ไว้ เหตุการณ์ก่อนนี้ศรีษณูชัยแสดงความซัดแย้งการตีความกับพวกลาวส่งเมียง เรื่อง ขาม น้ำ ศรีษณูชัยตีความหมายของการขามน้ำว่า หมายถึงการเอาเท้าข้างหนึ่งยกก้าวไปยังอีกฝั่งแม่น้ำหนึ่ง เขาจึงบอกพวกลาวส่งเมียงว่า แม่น้ำนี้จะไม่ลึก แค้ขามไม่ได้ ลาวจึงคิดว่าสามารถขามไปได้ จึงเกิดการพนันกันขึ้น ในที่สุดศรีษณูชัยถือว่าพวกลาวแพ้น เพราะไม่ ได้ ขาม น้ำ (ตามความหมายของตน) แต่เป็นการเดินทองหรือลุยน้ำมา ศรีษณูชัยอ้างความหมายของคำว่า "ขาม" กับ "ลุย" มาชี้แจงว่ามีความแตกต่างกัน

ง) ก่อน แกลง เรียก เงิน จาก พวก ลาว ส่ง เมียง จำนวน มาก เหตุการณ์ก่อนนี้เป็น การแสดงความซัดแย้งในเรื่องของคำทองเสียงกับลาวส่งเมียง กล่าวคือ เมื่อเซียงเมียงชนะพนันพวกลาว ก็รีบเอาเมียงมาจนหมดสิ้น ลาวเหล่านั้นจึงไปกราบหลพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์จึงให้พวกลาวจ่ายเงินให้เซียงเมียง "สี่ ห้า ห้า บาท" แต่เซียงเมียงกลับเอา ผ้า บาตร พระ มา สี่ ผ้า และนำผ้าบาตรมาอีก 5 บาตร ทำให้ลาวเหล่านั้นไม่มีเงินจ่ายให้เซียงเมียง จึงเกิดเป็นคดีความขึ้นมาอีก

จ) หลอก เศรษฐี ใหญ่ ลูก สาว ให้ เหตุการณ์ก่อนนี้ศรีษณูชัยซัดแย้งการตีความกับเศรษฐีเรื่อง "ขอ ลูก สาว ไป ทำ ลูก" เศรษฐีตีความว่า ศรีษณูชัยต้องการขอลูกสาวของตนไปเลี้ยงเป็นลูก แต่ศรีษณูชัยกลับเลี้ยงลูกสาวคนในฐานะเป็นภรรยา เมื่อเศรษฐีฟ้องร้อง ศรีษณูชัยก็อธิบายว่า การนำลูกสาวเศรษฐีไปเป็นภรรยาจนมีครรภ์แล้วนั้นก็เป็นการทำลูกแล้ว

ฉ) แกลง เชิญ เพื่อน ใหม่ มารับ ประทาน อาหาร ศรีษณูชัยซัดแย้งการตีความกับเพื่อนเรื่อง เชิญ เพื่อน ใหม่ "กิน ข้าว กับ หม" เพื่อนคิดว่าอาหารเย็นในวันนั้นคงมีกับข้าวที่ ทำ ด้วย เนื้อ หมู แต่ศรีษณูชัยตั้งใจจะแกลงเพื่อน จึงพาเพื่อนใหม่มา กิน ข้าว กับ ปลั้ว เลี้ยง ที่ เป็น หมู จริง ๆ ในเล้า

ช) หลอก พนัน เอา เงิน จาก พวก ข้าราชการ บริวาร เหตุการณ์ก่อนนี้ศรีษณูชัยซัดแย้งการตีความกับพวกข้าราชการด้วยกัน เรื่อง "กิน กล้วย ไค หมค ไป" พวกข้าราชการเข้าใจว่า "โย" ก็คือ ถลอก กล้วย ดังนั้น "กิน กล้วย ไค หมค ไป" จึงเข้าใจว่า กิน กล้วย ไค

หมกมล แต่ศรีธรรมาธิบดีมีความคำว่า "ใบ" หมายถึงใบกล้วย (ใบทอง) พวกข้าราชการบริพาร จึงแพพนั้น

ข) ตอนแถลงสมภารให้ฉันชี้หมชี้หมา เหตุการณ์ตอนนั้นศรีธรรมาธิบดีแย่งการตีความกับพระสมภาร เรื่องให้ศรีธรรมาธิบดีซักของหวานชี้หมชี้หมาอะไรก็ได้มาถวาย "ชี้หมชี้หมา" ตามความของสมภารนั้นหมายถึงของหวานอย่างใดก็ได้ที่สามารถรับประทานได้แต่ศรีธรรมาธิบดีใจแกล้ง จึงตีความตรงตามตัวอักษร นั่นคือ เอาชี้หมู ชี้หมา จริง ๆ มาถวาย

2) การทำนิคมธรรมเนียมทางความประพฤติ (การกระทำ) มีประมาณ 6 ตอน ดังนี้

ก) แถลงเอาหน้าสาคพระสังฆราช ถือว่านิคมธรรมเนียมของไทย เพราะสังคมนตรีไทยเคารพยกย่องพระภิกษุมาก ดังนั้นการที่ศรีธรรมาธิบดีประพฤติเช่นนี้จึงเสมือนเป็นการไม่เคารพนับถือพระ อันเป็นการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมของไทยอย่างหนึ่ง

ข) ตอนพระสมภารให้ตีแมลงวัน ศรีธรรมาธิบดีตีศีรษะพระจนได้รับบาดเจ็บสาหัส สังคมนตรีไทยถือว่าเป็นการทำนิคมธรรมเนียมไทยอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะแสดงความไม่เคารพยกย่องพระแล้ว การทำร้ายพระภิกษุยังถือเป็นการกระทำบาปในทางศาสนาด้วย

ค) แถลงถึงสมภารจนได้รับบาดเจ็บสาหัส เนื่องจากขอมะม่วงไม่ได้ นอกจากจะนิคมธรรมเนียมไทยดังกล่าวในข้อ 2 แล้ว สังคมนตรีไทยยังถืออีกว่าสิ่งของใด ๆ ก็ตามที่เกี่ยวกับวัด ไม่ควรนำมาเป็นสมบัติส่วนตัว ดังนั้นการที่ศรีธรรมาธิบดีขอมะม่วงซึ่งปลูกไว้ในวัดหรือเป็นสมบัติของวัดจึงถือว่าเป็นการทำนิคมค่านิยมของไทยอีกประการหนึ่งด้วย

ง) ปฏิเสธการช่วยพระและ เณรมงหลังคา ถือว่านิคมธรรมเนียมทางความประพฤติ เพราะในสังคมนตรีไทยเคารพยกย่องพระมากดังกล่าวแล้ว ดังนั้นไม่ว่าพระหรือเณรขอรับรองหรือขอความร่วมมือเรื่องใด จึงมักไม่มีผู้ใดปฏิเสธ เหตุการณ์ตอนนั้นแม้ศรีธรรมาธิบดีจะไม่ปฏิเสธควาจา แต่ก็ปฏิเสธด้วยการกระทำ คือไม่ช่วยมงหลังคาเลย นับว่าเป็นการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมของสังคมนตรีไทยประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือสังคมนตรีไทยถือว่าการมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งสำคัญมาก ดังนั้นการที่ศรีธรรมาธิบดี

ประพาศิเช่นนี้ จึงแสดงให้เห็่นว่ไม่มีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่เลย ซึ่งเป็นการกระทำที่ขัดค่อค่านิยมของสังคมไทยอีกเช่นกัน

(จ) แกล้งกินเนื้อปลาหมก เหลือก่างไว้ให้สมภาร โภยกสิสังคมไทยถือว่สิ่งของทุกอย่างที่ถวายพระคองเป็นของคี่ เช่น เมื่อทำบุญตักบาตรมักจะทำคักแบ่งอาหารสำหรับพระไว้ไม่ให้ปะปนกับของที่จะรับประทานกันในกรอบครัว เป็นต้น คั้งนั้นการกระทำของศรีธนูชัยคังกล่าวนี้ จึงเป็นการกระทำที่ขัดค่อค่านิยมของสังคมไทย ในเรื่องคังกล่าว นอกจากนั้นยังถือว่เป็นผู้ไม่มีความเคารพในระบบอาวุโสอันเป็นค่านิยมที่สำคัญยิ่งของไทยอีกประการหนึ่งด้วย

(ฉ) แกล้งตะโกนเรียกหลวงนายควยเสียงอันคังในท่ามกลางฝูงชน ถือว่เป็นการผิดธรรมเนียมทางความประพาศิ เนื่องจากในสังคมไทยถือเป็นการแสดงความไม่สุภาพ และลจ่างไม่พึงปฏิบัติต่อเจ้านายในลักษณะเช่นนี้เพราะทำให้เจ้านายคั้รับความอับอายขายหน้าควย

3) การทำนิจจารีตที่เกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งผู้ใดจะละเมิดมิคั้ แต่ศรีธนูชัยก็ละเมิด การละเมิดของศรีธนูชัยนั้นเป็นการละเมิดแบบการไชถอยค่านิกเหมือนให้เป็นอย่างอื่น และขัดค่อคั้ง ซึ่งมีทั้งหมดคประมาณ 17 คอง คั้งนี้

(ก) หลอกพระเจ้าแผ่นดินให้ไปทอคพระเนตร เรือนทอง ศรีธนูชัยละเมิดโดยการไชถอยค่างที่มีความหลายนัย เมื่อพระองค์เสด็จไปถึงไม่พบเรือนที่ท่ควยทอง ศรีธนูชัยก็กราบทลว่ เรือนของเขาค่วควยไม้ทองหลาง ซึ่งก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องทองเหมือนกัน เช่นนี้เป็นการกระทำที่ขัดค่อค่านิยมของไทย ค่วยสังคมไทยถือว่พระเจ้าแผ่นดินเป็นบุคคลที่สูงสุค ไม่อยู่ในฐานะที่ผู้ใดจะลวงเกินคั้ ไม่ว่าในกรณีใด ๆ

(ข) แกล้งคีนางสนมจนคั้รับบาคเจ็บในคราวที่พระเจ้าแผ่นดินในคั้สนมไปร้องให้ในงานศพของสมภาร ถือว่ทำนิจจารีตที่เกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดินนั้นผู้ใดจะละเมิดมิคั้ การกระทำเช่นนี้เป็นการแสดงความไม่

เคารพยกย่อง เชิดชูในเกียรติยศของพระองค์เลย

ค) ตอนแกลงถวายของไม้เท้าพระเจ้าแผ่นดิน นั่นคือ ถวายลมใส่หม้อแล้ว หลอกให้พระองค์ชม สำหรับสังคมไทยนั่นถือว่าเป็นการกระทำผิดในกรณีที่น่าสงสาร ของที่ไม่ควรมาถวายพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องสูงสุด

ง) หลอกพระพักตร์ของพระเจ้ากรุงจีนก็ถือว่าเป็นการทำผิดจารีตเช่นกัน แม้จะไม่ใช่พระเจ้าแผ่นดินไทย แต่พระเจ้ากรุงจีนก็จัดอยู่ในฐานะที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง การกระทำเช่นนี้จึงถือเป็นการละเมิดคำสั่งของพระเจ้าแผ่นดินด้วย

จ) หลอกพระเจ้าแผ่นดินไปกินเมืองบักชี่โก เป็นการล่วงละเมิดต่อพระเจ้าแผ่นดิน เสมือนเป็นการหมิ่นพระบรมเกศานุภาพอย่างหนึ่ง

ฉ) หลอกพระเจ้าแผ่นดินให้กินขี้แครง ควบการบั้นเป็นดินสอถวาย ถือเป็นการทำผิดจารีตถวายเอาของต่ำซึ่งไม่ควรกับพระองค์มาถวาย

ช) ซักคำสั่งของพระเจ้าแผ่นดินตอนรับสั่งให้มาเฝ้าก่อนไถ่ "การให้มาเฝ้าก่อนไถ่" หมายความว่าให้ศรีธนญชัยมาเข้าเฝ้าแต่เขาคร แต่ศรีธนญชัยก็ละเมิดด้วยการมาเข้าเฝ้าในตอนบ่าย โดยใช้การตีความคนละความหมายของพระเจ้าแผ่นดินมาเป็นข้อแก้ตัว นั่นคือ ศรีธนญชัยเอาไถ่มาผูกไว้ข้างหลังตนซึ่งแสดงว่าเขาเข้าเฝ้าก่อนไถ่แล้ว

ซ) ซักคำสั่งของพระเจ้าแผ่นดิน ตอนให้มาเฝ้าทั้งคร้วเรือน "ให้มาเฝ้าทั้งคร้วเรือน" หมายความว่า ให้บุคคลในครอบครัวมาเข้าเฝ้าพระองค์ แต่ศรีธนญชัยก็ละเมิดไม่พบบุคคลเหล่านั้นมาเข้าเฝ้า โดยใช้การตีความหมายคนละความหมายกับพระเจ้าแผ่นดินมาเป็นข้อแก้ตัวอีก นั่นคือ ศรีธนญชัยขึ้นไปนั่งบนหลังคาครั้ว (บ้านเรือน) ของตนจริง ๆ แล้วเอาพาดพาดอยู่บนหลังคา พระเจ้าแผ่นดินคอยจ้องจนมองไม่เห็นศรีธนญชัยมาเฝ้า จึงให้ข้าราชการไปตามศรีธนญชัยมาเฝ้าเพื่อจะลงโทษที่ซักคำสั่ง แต่ศรีธนญชัยก็ชี้แจงว่าตนไถ่ทำตามคำสั่งแล้ว แต่ยังไม่ถึง

ด) หลอกพระเจ้าแผ่นดินว่า พระมเหสีจะสิ้นพระชนม์ใน 7 วัน นับว่าเป็นการกราบทูลความเท็จต่อพระองค์ อันเป็นการซักคอคานิยมของสังคมไทย แต่ศรีธนญชัยก็

หลวงละเมียดโดยใช้หลักตรรกวิทยาเข้าช่วย นั่นคือ ไม่ได้นิยามความว่าต้องนับตั้งแต่วันที่ ศรีธนญชัยท่านายไป 7 วัน แล้วพระมหาดิจะสิ้นพระชนม์ แต่หมายถึงการตายของทุกคน ย่อมอยู่ในระหว่างวันเสาร์ถึงวันอาทิตย์นั่นเอง

๑) แกลงตำหนิข้างทรงของพระเจ้าแผ่นดิน ทำให้พระองค์ต้องเสียนาซึ่ง สังคมไทยถือว่าเป็นการหมิ่นจารีตเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดินด้วย แม้ขอคำหนีของศรีธนญชัย จะเป็นความจริง กล่าวคือ ทิวข้างตาเล็กไม่สมทวิก็ตาม แต่ก็เป็นเสมือนการไม่ยกย่อง เคารพศักดิ์ศรีของพระองค์

๒) หลอกพระเจ้าแผ่นดินว่ามียาดีทำให้เสวยพระกระยาหารไ้มาก นับว่าเป็นการกราบหลทความเท็จต่อพระองค์ แต่ศรีธนญชัยก็รอดจากการถูกลงโทษไปไ้ความ การที่พระองค์รอศรีธนญชัยจนเลยเวลาบาย เกิดความหิว จึงเสวยอาหารไปไ้มากแล้วนั้น ก็นับเป็นยาอย่างหนึ่ง

๓) แกลงกล่าววาจาให้พระเจ้าแผ่นดินไ้รับความอับอาย ต่อหน้าชุมนุมชน ตอนเล่นสละบ้า ไ้บอกกล่าววาพระองค์เล่นสละบ้าเลยไปทุกที่ อันแสดงว่าพระองค์ไ้มีฝีมือในการ เล่นแต่อย่างใด ถือเป็นการหมิ่นจารีตในแง่หมิ่นพระบรมเดชานุภาพอย่างหนึ่ง

๔) หลอกพระเจ้าแผ่นดินว่า ชังตัวปัญญาไว้ที่มาน นอกจากจะเป็นการกราบ หลทความเท็จต่อพระองค์แล้ว ยังให้ตัวนี้ตั้งตัวแทนเข้ากักตายนางสนมจนไ้รับบาดเจ็บ การ กระทำดังกล่าวนี้ จึงเสมือนกับ เป็นการทำร้ายคนของพระเจ้าแผ่นดินด้วย ซึ่งถือเป็นการ กระทำที่ชังก่อกำนิยมของสังคมไทยอย่างหนึ่ง เช่นกัน

๕) ชักค้ำสั่งพระเจ้าแผ่นดินควยการไม่ไปช่วยรบ การละเมียดพระบรมราช โองการของพระเจ้าแผ่นดิน เช่นนี้ นับเป็นความผิดที่ร้ายแรงข้อหนึ่ง เช่นกัน แต่การที่ศรี- ธนญชัยหลวงละเมียดโดยไ้ได้รับการลงโทษก็เพราะ ศรีธนญชัยแกลงสานกระนุงไปใหญ่กว่า ประศูเมืองไว้ไ้เสบียงอาหารแล้วหายไป คั้งนั้น เมื่อศรีธนญชัยเดินลวงหน้าคนอื่นไปก่อน จึงไ้สามารถออกประศูเมืองไ้ และทำให้ทหารอื่น ๆ ออกไปไ้ไ้เช่นกัน พระเจ้า- แผ่นดินกริ้วจึงรับสั่งให้ไ้ไปรบ

ณ) แอากัรบับเสกัจจาพระเจ้าแฉนคิน นัน เป็นการไมให้เกียรคิแก่พระองค์ อยางยั้ง แศศรีชนนุชชัยลวงละเมคโคคความการอ้างว่าพระองค์รับสั่งว่าไมอยากเห็นหน้า เมื่อ เป็นเชนนี จั้งคองโก้งคอง แอากัรบับเสกัจจาแทน

ค) ทำให้พระเจ้าแฉนคินเสียหน้า เรื่องถอกวิเสทออกจากตำแหน่ง เพราะไปเป็นพนักงานชำระให้พระองค์ในกราวเสกัจจาประพาสครั้งหนึ่ง การทำเชนนี เป็น เสมือนคูนหมิ่นภูมิปัญญาของพระองค์ต่อหน้ามหาชน แศพระองค์ต้องยอมยกโทษให้ เนื่องจาก ศรีชนนุชชัยทำอุบายให้นางวิเสทเข้าเฝ้าพร้อมคน ศรีชนนุชชัยเอามือของตนมายกกันนางวิเสท แล้วมาใส่ไว้บนศีรษะคน เมื่อพระเจ้าแฉนคินรับสั่งถาม ศรีชนนุชชัยก็กราบทูลว่ากันนางวิเสท คนนี้ดีกว่าคนของคนอื่น ๆ เพราะนางวิเสทชำระกันของนางเองแล้วไมถูกถอกยศ แต่เมื่อ ไปชำระให้พระองค์ซึ่งเป็นคนอื่นกลับถูกถอกยศ พระเจ้าแฉนคินรู้สึกอับอายอยางยั้งจั้งรับสั่ง พระราชทานยศให้นางวิเสทตามเดิม

ค) หลอกให้พระเจ้าแฉนคินคลานเข้าไปหา การกระทำเชนนีนี้ว่าเป็น การทำมิดกานินยมของไทยอยางยั้งเชนกััน เพราะพระเจ้าแฉนคินนั้นอยู่ในฐานะที่คองยกของ เชคคูนแก่คนทั่วไป คั้งนั้นจั้งมีบังควรที่จะให้พระองค์แสดงพฤติกรรมอันเป็นการลดฐานะของ พระองค์เอง แศการที่พระองค์ยอมทำเชนนีเนื่องจาก ในขณะนั้นศรีชนนุชชัยป่วยมากนั้นเอง

4) การทำมิดจาวีรทางอาญาทั่วไป มีประมาณ 5 ตอน คั้งนั้น

ก) จงใจฆ่าน้อง ถือเป็นความมิดคิในคคิอาญารฐานเจตนาฆ่าคนตาย ซึ่ง ระมุคความมิดไว้ในกฎหมายของบ้านเมืองอยางชัดคั้งเจ้ง

ข) ปลุกปล้ำทลางสาวของสมภาร นอกจากจะ เป็นความมิดคิทางอาญาแล้ว ศรีชนนุชชัยยังทำมิดคินันยสงฆชันร้ายแรงค้วย

ค) เมาเรื้อนทลวงนาย ถือเป็นความมิดคิในคคิอาญารฐานวางเพลิงให้ มุคคตหนึ่งมุคคตโค หรือมุคคตโคคคี้เกียงคิรับความ เคือคร้อนเสียหาย

ง) จงใจฆ่าควายของทลวงนาย ก็ถือว่า เป็นความมิดคิในคคิอาญาเชนกััน เพราะเป็นการฆ่าตายทรพัยสินของมุคคคอื่นให้คิรับความ เสียหาย

(จ) วางยาแม่หลวงนาย เป็นความผิดในคดีอาญา ฐานเจตนาฆ่าคนตาย
เช่นกัน

การละเมิดค่านิยมของสังคมไทยดังกล่าวนี้รวมทั้งสิ้นประมาณ 36 ตอน เมื่อคิด
เทียบเป็นร้อยละ พบว่า ศรีชนดุขัยทำผิดกระทำความผิดประมาณร้อยละ 38.89 และทำ
ผิดในระดัจารีตประมาณร้อยละ 61.11

เมื่อพิจารณาจากระดับการทำผิดค่านิยมของสังคมไทยดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็น
ได้ว่าศรีชนดุขัยมีพฤติกรรมที่ขัดแย้งต่อระดับจารีตก่อนข้างสูงกว่าระดับธรรมเนียมมากและ
เป็นที่น่าสังเกตว่า พฤติกรรมที่ขัดแย้งต่อระดับชนชั้นนั้น ไม่ปรากฏเลยในนิทานนี้

3. แนวความคิดเรื่องเสียหน้า

แนวความคิดเรื่องเสียหน้า หรือเสียศักดิ์ศรีนี้ จะต้องควบคู่ไปกับการคิดเรื่อง
การแสดงปฏิภาณ ไหวพริบ ของศรีชนดุขัยเสมอ ยิ่งความมีปฏิภาณของศรีชนดุขัยมีความ
เด่นมากขึ้นเท่าใด การเสียหน้าของอีกฝ่ายหนึ่งก็จะแจ่มชัดมากขึ้นเท่านั้น โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งหากเป็นบุคคลที่มีฐานะดีในสังคม และมีศรัทธาบรรพชาศักดิ์สูงมาก เมื่อพบว่า ความ
เสียหน้าก็จะมีเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ

เรื่องของ "การเสียหน้า" นี้ชาวเอเชียส่วนใหญ่ถือกันว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก
กว่าเรื่องอื่นใด ฉะนั้นจึงพยายามหาทุกวิถีทางเพื่อจะรักษา "หน้า" ของคนไว้ไม่ให้เสีย
ไป บางครั้งจึงมีใค่คำนึงถึงเรื่องความถก ความผิด ตามที่เป็นจริง ความคิดในเรื่องของ
การกล่าว "การเสียหน้า" นี้ คนไทยเองก็ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ ดังจะเห็นได้ว่ามีส่วน
ไทยเกี่ยวกับเรื่องของ "การรักษาหน้า" หลายส่วน เช่น ขาบายเอาหน้ารอด และ
เห็นแก่หน้า เป็นต้น จึงเท่ากับว่าเห็นแก่เรื่องส่วนตัวเป็นสำคัญกว่าเรื่องอื่น

"หน้า" ในทัศนะของคนไทย

"หน้า" เป็นอวัยวะส่วนบนของร่างกาย และเป็นที่ระจกษไค่อย่างเด่นชัดที่สุด
"หน้า" สามารถจะบอกให้ผู้อื่นทราบว่าบุคคลนั้น ๆ เป็นอย่างไรไค่ควย เช่น อาจบอกถึง

อารมณ์ ความฉลาด และคุณสมบัติ เป็นต้น

ดังนั้นความคิดเกี่ยวกับเรื่องของ "หน้า" จึงมิได้มีความสำคัญแต่เฉพาะในแง่รูปธรรมเท่านั้น แต่หากมีความหมายในทางนามธรรมกาย เพราะคำว่า "หน้า" จะมีความหมายถึง ศักดิ์ศรี ชื่อเสียง และความภาคภูมิใจ

ความคิดเกี่ยวกับเรื่อง "หน้า" นี้ คนไทยเรารู้ว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก ส่วนคนไทยหลายส่วนคนใดแสดงความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทั้งในแง่บวกและลบ เช่น โศกนาถาหน้า เอาหน้า เอาหน้าไปไว้ไหน ชายหน้าวันละห้า เบี้ย เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีสำนวนว่า "เสียหน้า" ซึ่งหมายถึงการเสียศักดิ์ศรี เสียความภาคภูมิใจ เสียชื่อเสียง อันทำให้ "เสียหน้า" เกิดความรู้สึกว่าถูกลดคุณค่า รู้สึกอับอายและมีความอับอายอย่างยิ่ง ฉะนั้นจึงมีบุคคลจำนวนมากพยายามที่จะหลีกเลี่ยงมิให้เกิด "การเสียหน้า" ขึ้นกับตน เพราะโดยความเป็นจริงแล้ว ความมีหน้ามีตาตามทัศนะของคนทั่วไป ก็คือขี้นั่นเอง ส่วนในทางพุทธปรัชญาถือว่า การที่บุคคลจะมีหน้ามีตาคือมียศหรือเครื่องประดับขี้น อันได้แก่บริวาร อิตริยยศและเกียรติยศนั้น จะต้องมิเกิดจากคุณงามความดีในทางศีลธรรมจรรยา และมีสติปัญญาความสามารถประกอบ เขาคอยกัน ฉะนั้นหากมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดยกพร่องไป การ "เสียหน้า" ก็ย่อมเกิดขึ้นได้ แต่ในสังคมปัจจุบัน การมี "ยศ" ของคนทั่วไปจะเล็งที่ผลมากกว่าเล็งที่เหตุ ฉะนั้นจึงไม่คำนึงว่าเหตุที่จะได้ "ยศ" นั้นนั้นถูกต้องตามนัยทางพุทธปรัชญาหรือไม่ ทั้งนี้เป็นเพราะมีความคิดแต่เพียงต้องการรักษาความมีหน้ามีตาของคนไว้ อย่างเดียวนั่นเอง

"หน้า" ในทัศนะของคนจีน

สังคมจีน ก็ถือว่า "หน้า" เป็นสิ่งที่สำคัญมาก Hu Hsien-Chin ได้เขียนถึงความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า จีนมีคำที่มีความหมายเกี่ยวกับเรื่องหน้าอยู่ 2 คำ¹ คือ เมียน-ซื่อ (mien-tzu) เป็นคำที่นิยมใช้กันมาก ในวรรณคดีโบราณของจีน

¹ Hu Hsien-Chin, "The Chinese concepts of face," in Personal Character and Culural Milien. (New York : Syracuse University Press, 1964), p. 447.

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 4 คำนี้ถาแปลตามพจนานุกรม ก็คือ "หน้า" แต่หากแปลตามความหมาย จะหมายถึงศักดิ์ศรี ซึ่งจะเกิดขึ้นโดยความฉลาด ความมีสติปัญญา หรือ ความสามารถส่วนตัวในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ฉะนั้น "การเสียหน้า" ตามนัยนี้จึง เป็นการเสียศักดิ์ศรี เสียความภาคภูมิใจ เพราะขาดสติปัญญาความสามารถอันเกิดจากการกระทำเป็นสำคัญ ดังนั้นหากต้องการจะ "รักษาหน้า" ไว้โดยนัยนี้ จึงมีลักษณะที่ไปในการ เอาตัวรอดอย่างเฉียว นัยเป็นความคิดของคนยุคนั้นที่มองว่า การต้องรอดเพื่อความอยู่รอดเป็นสำคัญ ฉะนั้นจึงมุ่งหมายต่าง ๆ จึงอยู่ที่ผลมากกว่าวิธีการ

อีกคำหนึ่ง คือคำว่า "เลี่ยน" (Lien) เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัยราชวงศ์หยวน (Yuan) ถาแปลตามพจนานุกรมก็แปลว่า "หน้า" เหมือนกัน แต่ใช้ในความหมายที่เกี่ยวกับจริยธรรม เป็นเรื่องของคุณงามความดี ซึ่งจะก่ออาศัยความมานะบากบั่นในการต่อสู้ปรรรคต่าง ๆ เพื่อจะรักษาความดีของตนไว้ ในกรณีดังกล่าวนี้ บุคคลผู้นั้น จะได้รับการยกย่องนับถือ และไว้วางใจจากคนในสังคมเนื่องจาก มีคุณสมบัติทางศีลธรรมจรรยาตนเอง ฉะนั้น "การเสียหน้า" ตามนัยนี้ จึงเป็นการเสียศักดิ์ศรี เสียความภาคภูมิใจ เพราะประพฤติกฎศีลธรรม ซึ่งขัดต่อกฎนิยามของสังคม ทำให้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ และได้รับคำตำหนิติเตียน ทั้งยังทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับจากบุคคลในสังคมอีกด้วย ดังนั้นหากต้องการจะ "รักษาหน้า" ไว้โดยนัยนี้จึงต้องรักษาศีลธรรม เท่ากับยึดถือเรื่องของมโนธรรมเป็นเกณฑ์ ซึ่งนับว่าเป็นความคิดในขั้นที่พัฒนาจากหลักธรรมของศาสนาต่าง ๆ แล้ว

เมื่อพิจารณาจากความคิดเกี่ยวกับเรื่อง "หน้า" ดังกล่าวนานี้ จะเห็นได้ว่าทั้งสังคมไทยและสังคมจีน ต่างก็เห็นความสำคัญของ "หน้า" อย่างยิ่ง ความคิดนี้เป็นความคิดที่สืบทอดมาแต่โบราณ แม้ในปัจจุบัน เรื่องของ "หน้า" "การเสียหน้า" "การไต่หน้า" ก็ยังมีใคร่เสื่อมคลายไปเลย

ความ "เสียหน้า" ของตัวละครในเรื่องศรีธนญชัย

จากการศึกษานิทานเรื่องศรีธนญชัย ผู้วิจัยพบว่าความมักเกี่ยวกับเรื่อง "หน้า" "การเสียหน้า" นั้น ปรากฏใญ่ในอานตพั้งโค่ประจักษ์อย่างชัดเจน บุคคลที่ "เสียหน้า" ในเรื่องนี้เป็นบุคคลในวงสังคมชั้นสูงทั้งสิ้น ตัวละครที่เป็นเศรษฐีหรือหลวงนายก็คือ พระเจ้าเจษฎาภคินี และพระเจ้ากรุงจีนก็คือ ทางตองไ่่ได้รับความอับอาย ความอับยศอดสู หมดความภาคภูมิใจ เพราะตอง "เสียหน้า" อันเนื่องมาจากการกระทำของศรีธนญชัยซึ่งเป็นตัวละครที่มีศักดิ์ต่ำกว่าทั้งสิ้น

ในกรณีของ เศรษฐีหรือหลวงนายนั้นเป็นการ "เสียหน้า" ที่เกิดขึ้นเพราะบริวารคือศรีธนญชัยไม่ช่วยส่งเสริม แม้จะมีคุณงามความดี และมีกิริยามารยาทหรือเกียรติยศอยู่ก็ตาม ก็ไม่สามารถจะลบความเสียหาย เสียเกียรติ หรือเสียความภาคภูมิใจให้หมดไปได้ ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับ เศรษฐีหรือหลวงนายนี้ มิได้เกิดเฉพาะหลวงนายกับศรีธนญชัยแค่เพียงลำพังเลย แต่เกิดขึ้นในขณะที่อยู่ในแวดวงของหมู่เพื่อนฝูงที่มีฐานะเท่าเทียมกับตน ฉะนั้นการกระทำของศรีธนญชัยต่าง ๆ เช่นการ เอาขยะขี้ป็น หรือมดขี้หมาปนกับหมากก็๊กี้ การตะโกนเรียกเจ้านายให้ไปรับประทานอาหารกลางวันที่มาทานกลางหมู่เพื่อนฝูงของ หลวงนายก็๊กี้ แม้จะไม่เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดผลเสียทางด้านวัตถุแก่หลวงนาย แต่ก็ก่อให้เกิดผลเสียทางด้านจิตใจ เพราะนอกจากจะทำให้ใจเสียอันเป็นปฏิริยาทางใจแล้ว ก็ยังส่งผลกระทบต่อทางด้านกายภาพ นั่นคือหลวงนายตอง "หน้าเสีย" อันเนื่องมาจาก "การเสียหน้า" นั้นเอง การ "เสียหน้า" ที่เกิดขึ้นในแวดวงวงถนที่มีฐานะ เกียวกัน เชนนี้ หากเกิดขึ้นกับผู้ใดแล้ว บอมนำไ้หม่นมู้รู้สึกเหมือนเป็นการทำให้ สถานภาพของถนตองคอบลงทางหนึ่ง เหมือนกัน

ในกรณีของพระเจ้ากรุงจีนและพระเจ้าเจษฎาภคินี แม้จะมีฐานะแห่งความเ็น พระเจ้าแผ่นดินเหมือนกัน แต่ความรู้สึกที่พระองค์ไ่่รับจากการ "เสียหน้า"อันเกิดจากการกระทำของศรีธนญชัยนั้นต่างกัน พระเจ้ากรุงจีนเกิดความรู้สึก "เสียหน้า" เนื่องจกมีบุคคลต่าง เมืองมดงเห็นความจริงของพระองค์ การที่พระพิทักษ์ของพระเจ้ากรุงจีนมีลักษณะเป็นหน้าสุนัขเ็น อาจหมายถึงความอับศักดิ์ของพระพิทักษ์ของพระองค์ หรืออาจ เป็นสัญลักษณ์

ของความบกพร่องทางสติปัญญา (mien) หรือทางศีลธรรม (lien) ก็ได้ และการที่พระองค์มีความบกพร่องอะไรบางอย่างดังกล่าวนี้ เมื่อศรีธนญชัยมองเห็น พระองค์จึง "เสียหน้า" ในสายตาของศรีธนญชัยถึง 2 ประการ คือ เสียเมี้ยน (loss of mien) และเสียเลี่ยน (loss of lien)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ข้าราชการบริวารของพระองค์ ดูเสมือนว่ามองไม่เห็นข้อบกพร่องต่าง ๆ ของพระองค์เลย ทั้ง ๆ ที่ตามความเป็นจริง เขาเหล่านั้นอาจจะมองเห็นข้อบกพร่อง เช่นเดียวกับที่ศรีธนญชัยมองเห็นเช่นกัน แต่คงเป็นเช่นนั้นเพราะถูกห้ามไม่ให้มอง ดังนั้นเมื่อพิจารณาในแง่นี้ พระเจ้ากรุงจีนจึงไม่เสียทั้งสองอย่าง คือไม่เสียเมี้ยน (mien) และไม่เสียเลี่ยน (lien) ในทมข้าราชการของพระองค์

สำหรับพระเจ้าเจมฎา ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินของศรีธนญชัยเอง ก็ได้รับความ "เสียหน้า" อันเกิดจากการกระทำของศรีธนญชัยเช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้นหากพิจารณากันแล้ว พระองค์ "เสียหน้า" ก็เพราะบริวารของพระองค์ไม่ช่วยส่งเสริมกันเอง ข้อแตกต่างอีกอย่างหนึ่งระหว่างพระเจ้าเจมฎากับพระเจ้ากรุงจีนก็คือ พระเจ้าเจมฎามีคณาธิปไตยมากกว่าพระเจ้ากรุงจีน ทั้งที่พระองค์มีอำนาจเต็มที่ที่จะสั่งประหารศรีธนญชัยได้ทุกครั้งที่ทำผิด แต่พระองค์ก็ระงับโทษต่าง ๆ ได้ ทั้งนี้บางส่วนโดยเฉพาะส่วนทางภาคอีสานได้แสดงให้เห็นว่าพระองค์มีสัจจะ เนื่องจากท่าทีที่เสียดสีว่าคนอีสานพระชนม์ม่าจะไม่ฆ่าศรีธนญชัยไม่ว่าในกรณีใด ๆ ดังนั้นเมื่อมองตามสังคมไทย พระองค์ "เสียหน้า" ก็เพราะบกพร่องเรื่องบริวาร และคอยในเรื่องสติปัญญาและความสามารถในการประกอบกิจการงาน ดังนั้นแม้พระองค์จะไม่มีภาพพจน์เสื่อมเสียทางด้านศีลธรรมจรบาแต่ประการใด ศักดิ์ศรีของพระองค์ก็ตกลงกว่าเดิม อย่างไรก็ตาม การ "เสียหน้า" ของพระองค์ในสายตาของศรีธนญชัยก็อาจเป็นการเสียทั้งเมี้ยน (mien) และเสียทั้งเลี่ยน (lien) เช่นเดียวกับพระเจ้ากรุงจีนเช่นกัน

ตัวละครสำคัญอีกตัวหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการ "เสียหน้า" มากที่สุดก็คือ ตัวศรีธนญชัย ซึ่งนอกจากจะเป็นตัวละครที่พาให้เหตุการณ์คลี่คลาย "เสียหน้า" และ "หน้าเสีย" ดังกล่าวมาแล้ว ศรีธนญชัยเองก็หลีกเลี่ยงการ "เสียหน้า" ไม่พ้น

การ "เสียนา" ของศรีธัญชัย นอกจากจะเป็นเรื่องใหญ่ และมีความสำคัญมากสำหรับเขาแล้ว การเสียนาของตัวละครตัวนี้ยังชี้ให้เห็นอีกว่ามีความเกี่ยวพันกับความเป็นความตายด้วย

การ "เสียนา" ของศรีธัญชัยนั้นเกิดขึ้น 3 ครั้ง ครั้งแรก เสียรตามแผนเรื่องจอกเรือให้ชินฉิ่งที่โคกโค่ ครั้งที่สอง เสียรเรื่องสองเกื่อน ครั้งที่สามเสียรเรื่องหายเมลักแกงโม การ "เสียนา" แต่ละครั้งนั้นทำให้ศรีธัญชัยมีความท้อใจมาก จึงพยายามจะเรียกความมีหน้ามีตาของคนกลับคืนมาให้ได้ แต่ดูเหมือนว่ายิ่งตั้งใจจะเอาชนะก็ท้อสู่มากเข้าโค ก็ทำให้ถูกภักที่เคยมีเพื่อนตอนทดลองมาลกลงเป็นล่ากับ อันเป็นเหตุให้ศรีธัญชัย เกิดความรู้สึก "เสียนา" มากขึ้นเป็นทวีคูณ ทั้งนี้เพราะศรีธัญชัยไม่เคยแพ้ใครมาก่อนนั่นเอง เมื่อสองประสบกับเหตุการณ์เช่นนี้ ความ "เสียนา" จึงไม่ใช่เป็นเพียงความเสียเกียรติ เสียร หรือเสียความภาคภูมิใจเท่านั้น แต่หากเป็น การเสียชื่อเสียง เสียเชิง ในทุก ๆ ด้านสำหรับศรีธัญชัยด้วย ความรู้สึกเหล่านี้โลกาให้เกิดความเสียใจอย่างใหญ่หลวง อันเป็นผลทำให้เขาต้องเสียชีวิตเร็วเกินกว่าที่ทุกคนคาดคิดไว้

ค. การวิเคราะห์ตัวละคร จะใช้วิธีเช่นเดียวกับวิเคราะห์แนวความคิด และจะวิเคราะห์เฉพาะตัวละคร เอกเท่านั้น

การวิเคราะห์ตัวละคร

พฤติกรรมของศรีธัญชัยนั้น อาจนำหลักจิตวิทยา มาช่วยในการวิเคราะห์ได้โดยพิจารณาจากชีวิตในวัยเด็ก ซึ่งจะมีส่วนหล่อหลอมบุคลิกนิสัยของบุคคลได้ ชีวิตในวัยเด็กของศรีธัญชัยตามที่ปรากฏในนิทานส่วนต่าง ๆ นั้น มีอยู่ 2 แบบด้วยกันคือ

1. ศรีธัญชัยอยู่กับพ่อแม่
2. พระเจ้าแม่ยกินขอไปเป็นบุตรบุญธรรม

ชีวิตในวัยเด็กที่ต่างกันนั้นมีผลต่อพฤติกรรมของศรีธัญชัยด้วย จึงจะได้วิเคราะห์ และ เปรียบเทียบดังต่อไปนี้

แบบที่ 1 ศรีธัญชัยอยู่กับพ่อแม่ ศรีธัญชัย เป็น เด็กที่มีปัญหา เพราะไม่ไ้รับ

ความรัก ความเอาใจใส่จากพ่อแม่เท่าที่ควร คงปรากฏว่า เมื่อพ่อแม่ไปหาไปโรศรีชนูชัย ก็ต้องรับภาระเลี้ยงดูน้อง ญูแลบ้านเรือน แต่เมื่อพ่อแม่กลับบ้านแทนที่จะแสดงความชื่นชมในตัวศรีชนูชัย กลับกล่าวคำเหน็ดเหนื่อยให้มีความสำคัญกับน้องมากกว่าศรีชนูชัยเอง เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้เขาจึงเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ เกิดความคับข้องใจและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อบุคคลในแง่ที่เป็นผู้มาแย่งความรักความสำคัญไปจากพ่อแม่และบุคคลอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ ปฏิกริยาที่เขาแสดงออกจึงเป็นไปในขั้นที่รุนแรงมาก นอกจากนั้นสภาพการอดทนช่วยส่งเสริมให้เขา เป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวอีกประการหนึ่งก็คือ การต้องคืนรถสู่วัดตั้งแต่เด็ก เพราะหลังจากที่พานอนแล้ว เขาก็ถูกไล่ออกจากบ้าน ต้องตกอยู่ในสภาพไร้ญาติ ขาดมิตร และที่อยู่อาศัย ดังนั้นเมื่อมาพบสมภาร สัญชาตญาณของการอยู่รอดจึงทำให้เขากลายเป็น คนโกหกหลบแคลงไปโดยอัตโนมัติและกบฏนิสัยคะนองตามประสาวัยรุ่น จึงทำให้เขาอยู่วัด ไม่นาน เนื่องจากปลุกปล้ำหลานสาวสมภาร ความรู้สึกเมื่อถูกไล่ออกจากวัดครั้งนี้ทำให้ เขารู้สึกว่าหมกที่ฝึกหัดอย่างแท้จริง จึงหวนกลับมาหาพ่อแม่อีกครั้งหนึ่ง เพราะคิดว่าอย่างไรเสียพ่อแม่และแมคงจะรักใคร่ผูกพันในตัวลูกบ้าง แต่ศรีชนูชัยก็ต้องผิดหวัง เพราะพ่อแม่และแมต่างก็แสดงความรังเกียจศรีชนูชัย ซึ่งเป็นลูกแท้ ๆ ของตนอย่างเปิดเผย ทั้งทางที่ และวาจา ดังปรากฏในคำประพันธ์บางสำนวนว่า

ซาตินี้กรรมคามที่ กว่าจะสิ้นชีวี สดุงศรีทมิไค้อาลัย ทัค้อค่าทอนนไชย
 แต่วันนี้ไป ตาใจของเองเถิดคุณา อยาโลกลับคืนเข้ามา สู่วีรอน เคนหา
 สองราไชพอแมตน ใจจิตรอยาลิกักังวล เชนใจรายจน สองคนจะหา เลียง
 กัน ¹

ประสบการณ์ในอดีตของศรีชนูชัย มีส่วนสร้างบุคลิกภาพของเขา คือ ทำให้เขา เป็นคนมีพฤติกรรมเชิงก้าวร้าว (aggressive) เป็นการตอบโต้การขาดความรัก ความเอาใจใส่ ตั้งแต่เด็ก เมื่อศรีชนูชัยช่วยเลี้ยงน้อง และดูแลบ้านเรือน พ่อแม่มักไม่ไ้

¹ ศรีชนะนไชย ฉายาที่เป็นสมภารของหอสมุดแห่งชาติ.

ให้ความสนใจเท่าที่ควร ศรีธัญญ์จึงเรียกร้องความสนใจด้วยการขำแฉ อันทำให้เขา กลายเป็นบุคคลที่ได้รับความสนใจขึ้น แม้จะเป็นในทางที่ถูกกำหนดก็เช่นกัน แต่ก็เห็น เหตุให้ศรีธัญญ์ใช้สติปัญญาและปฏิภาณที่มีอยู่ไปในทางลบ (negative wit) หรือ ไปในทางทำลายเสียเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนั้นลักษณะนิสัยที่เด่นอีกประการหนึ่งของศรีธัญญ์ก็คือ เป็นคนอาฆาต พยาบาท อย่างรุนแรง กล่าวคือ บุคคลใดที่เป็นสาเหตุให้ศรีธัญญ์เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ หรือเสียใจ ก็จะถูกตอบโต้อย่างรุนแรง แม้แต่บุคคลที่เป็นน้องแท้ ๆ ของเขาก็ไม่ได้รับการยกเว้น ทั้งนี้เพราะน้อง เป็นคนเหตุที่ทำให้พ่อแม่และบุคคลอื่น เบี่ยงเบนความสนใจไป จากตนเอง เขาจึงต้องขำแฉ ในกรณีของตัวละครที่เป็นแม่ค้าขายขนมก็เช่นกัน ศรี- ธัญญ์ก็ผูกพยาบาท อาฆาต ควบการทำลายทรัพย์สินให้เสียหายเกือบหมดตัว ซึ่งในบาง ส่วนจนถึงกับปรากฏว่า ศรีธัญญ์วางยาแม่ค้าจนตายไปในที่สุด และแม้เมื่อศรีธัญญ์จะ สิ้นชีวิต เขาก็ได้แสดงให้เห็นว่าเขาเป็นบุคคลที่มีความผูกพยาบาท อาฆาต จองเวรอย่าง ไม่ลดละ นั่นคือ เขาสั่งให้ภรรยาเผาศพเขาคอยไม้รั้ง เพราะการคาดการณ์ว่าคงจะมีบุคคล ที่เกลียดชังคนมากล้นแกล้งอย่างแน่นอน ซึ่งเมื่อเหตุการณ์เป็นไปตามความคาดหมายของ เขา บุคคลเหล่านั้นก็ได้รับผลตอบสนองอย่างเจ็บแสบ เหมือนกับ เมื่อครั้งที่ศรีธัญญ์ยังมี ชีวิตอยู่

แบบที่ 2 พระเจ้าแผ่นดินขอไปเป็นบุตรบุญธรรม ชีวิตของศรีธัญญ์นั้นไม่แรน- แค้นเหมือนแบบแรก เพราะได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดี จึงไม่เป็นเด็กมีปัญญา อุปนิสัย ของศรีธัญญ์ก็มีใจเป็นคนอาฆาต ผูกพยาบาท แต่อย่างไร พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ศรีธัญญ์ แสดงออก แม้ในตอนที่เขามีตำแหน่งน้อง ก็มีใจมีเหตุอื่นใด นอกจากเป็นกนชอบทำอะไร แบบเดรตรงเท่านั้น พฤติกรรมในเรื่องอื่นก็ไม่รุนแรงเท่าที่ปรากฏในแบบแรก เพราะไม่มี บุคคลที่ทำให้เกิดความกคคันทางจิตใจ หรือก่อให้เกิดความเสียใจ และน้อยเนื้อต่ำใจแก่ อย่างไม่เคยมีนั่นเอง

เมื่อพิจารณาถึงชีวิตในวัยเด็กของศรีธัญญ์แล้ว จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของ

ศรีธัญชัยในแบบแรกนั้น ส่วนใหญ่จะเกิดจากขบวนการทางจิตที่ซับซ้อน ซึ่งสะสมไว้ที่ละ
 น้อย โดยที่ศรีธัญชัยเองก็ไม่รู้ตัว มากกว่าที่เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความเชื่อ หรือความ
 เกรงทรงธรรมคา ส่วนพฤติกรรมของศรีธัญชัยในแบบที่ 2 นั้น เกิดขึ้นจากอุปนิสัยที่ติดตัว
 มาแต่กำเนิดนั่นเอง

การวิเคราะห์เปรียบเทียบในแง่โครงสร้างนั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ให้เห็นส่วน
 ประกอบของนิทานนี้ว่า มีการผูกเรื่องหรือการเรียงลำดับเหตุการณ์อย่างไร จึงทำให้มอง
 เห็นว่า ผู้แต่ง ผู้เล่านิทานแต่ละคนนั้น มีกลวิธีในการเล่าเรื่องต่างกัน นอกจากนี้ยังทำ
 ให้เห็นว่า นิทานศรีธัญชัยที่มีปรากฏในภาคต่าง ๆ นั้น มีความสัมพันธ์กันด้วย

ส่วนการวิเคราะห์แนวความคิด และตัวละครนั้น ผู้วิจัยใช้หลักสังคมวิทยาและ
 จิตวิทยาประกอบการพิจารณา ผลการวิเคราะห์ทำให้เห็นว่า นิทานศรีธัญชัยซึ่งคนทั่วไป
 เห็นว่าเป็นเรื่องตลกขบขันไม่มีสาระแต่อย่างใดนั้น แท้จริงแล้วเป็นนิทานที่ผูกขึ้นไต่อย่าง
 สอดคล้องกับความเป็นจริง ซึ่งนอกจากจะให้ความบันเทิงแล้ว ยังให้สาระอื่น ๆ อีกมาก-
 มาก ขอเท็จจริงนี้จะเป็นสาเหตุที่ทำให้นิทานเรื่องนี้ ได้รับความนิยมแพร่หลายไปทั่ว
 ประเทศ และยังคงนิยมเล่าสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย